

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS
BALTISTIKOS KATEDRA

Laura Papšelytė
Lietuvių filologijos studijų programa

Frazeologizmai su žodžiu *Dievas*
Bakalauro darbas

Darbo vadovė prof. dr. Birutė Jasiūnaitė

Vilnius, 2022

Laura Papšelytė, *Frazeologizmai su žodžiu Dievas*. Bakalauro darbas, vadovė prof. dr. Birutė Jasiūnaitė, Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, Baltistikos katedra, 2022, 55 p.

Raktažodžiai: frazeologija, frazeologizmas, Dievas, mitinė būtybė, struktūra, reikšmė.

Anotacija

Bakalauro darbe tiriami frazeologizmai su žodžiu *Dievas*. Darbo tikslas – struktūros ir reikšmės aspektu išanalizuoti frazeologizmus, į kuriuos patenka žodis *Dievas*. Darbe tiriami 200 frazeologizmų, kurie buvo atrinkti iš „Lietuvių kalbos žodyno“ (I–XX, 1941–2002) ir „Frazeologijos žodyno“ (2001). Atlikus frazeologizmų su žodžiu *Dievas* klasifikaciją ir analizę pagal struktūrą nustatyta, kad daugiausia rasta daiktavardinių prijungiamųjų junginio formos frazeologizmų. Atlikus frazeologizmų su žodžiu *Dievas* klasifikaciją ir analizę pagal reikšmę pastebėta, kad daugiausia frazeologizmų priskirta būdą nusakančių pavadinimų grupei. Šis bakalauro darbas gali būti įdomus ir naudingas kalbininkams, tiriantiems frazeologizmus su mitinių būtybių pavadinimais.

Turinys

Įvadas.....	5
1. Teorinės darbo prielaidos	8
1.1. Frazeologizmams būdingi požymiai.....	8
1.2. Frazeologizmų klasifikacija pagal struktūrą	10
1.3. Frazeologizmų klasifikacija pagal reikšmę	12
1.4. Dievo vaizdinys lietuvių religinėje tradicijoje	13
2. Frazeologizmų klasifikacija	16
2.1. Frazeologizmų aprašas pagal struktūrą.....	16
2.1.1. Junginio formos frazeologizmai.....	16
2.1.1.1. Prijungiamieji frazeologizmai	16
2.1.1.1.1. Veiksmažodiniai frazeologizmai	16
2.1.1.1.2. Daiktavardiniai frazeologizmai	18
2.1.1.1.3. Būdvardiniai frazeologizmai	19
2.1.1.2. Sujungiamieji frazeologizmai.....	19
2.1.1.3. Lyginamieji frazeologizmai.....	20
2.1.1.3.1. Veiksmažodiniai frazeologizmai	20
2.1.1.3.2. Būdvardiniai frazeologizmai	20
2.1.2. Sakinio formos frazeologizmai	21
2.2. Frazeologizmų aprašas pagal reikšmę	22
2.2.1. Daiktų ir reiškinių pavadinimai.....	23
2.2.1.1. Gamtos objektų ir reiškinių pavadinimai	23
2.2.1.1.1. Gyvosios gamtos objektų ir reiškinių pavadinimai	23
2.2.1.1.1.1. Augalų pavadinimai	23
2.2.1.1.1.2. Gyvūnų pavadinimai	24
2.2.1.1.2. Negyvosios gamtos objektų ir reiškinių pavadinimai.....	24
2.2.1.2. Socialinės sferos objektų ir reiškinių pavadinimai	25
2.2.2. Veiksmų pavadinimai	26
2.2.2.1. Aktyvių veiksmų pavadinimai.....	26
2.2.2.2. Būsenų pavadinimai.....	28
2.2.2.2.1. Fizinių būsenų pavadinimai	28
2.2.2.2.2. Psichinių būsenų pavadinimai	30

2.2.3. Veiksmo aplinkybių pavadinimai.....	31
2.2.3.1. Būdą nusakantys pavadinimai	31
2.2.3.2. Kiekį nusakantys pavadinimai.....	33
2.2.3.3. Laiką nusakantys pavadinimai.....	33
2.2.3.4. Vietą nusakantys pavadinimai	33
2.2.4. Ypatybių pavadinimai	33
2.2.5. Asmenų pavadinimai	34
2.2.6. Abstrakčių dalykų ir reiškinių pavadinimai.....	35
2.2.7. Žmogaus kūno dalių pavadinimai	36
Išvados	37
Literatūra ir šaltiniai	39
Summary	43
Priedai.....	44

Ivadas

Darbo aktualumas ir naujumas. Bakalauro darbe struktūros ir reikšmės aspektu tiriami frazeologizmai, į kuriuos patenka žodis *Dievas*. Frazeologijai skirtų tyrimų lietuvių kalbotyroje esama nemažai: žymiausiais frazeologijos tyrėjais laikomi Bronius Kalinauskas, analizavęs šnekamosios kalbos frazeologizmus, Klementina Vosylytė, tyrusi lyginamuosius frazeologizmus, mokslinių darbų apie frazeologiją parašė Janina Lipskienė, Lilija Kudirkienė, Algirdas Ruškys, Juozas Pikčilingis, Evalda Jakaitienė ir kt. Vis dėlto nė viename frazeologijai skirtame tyrime nėra koncentruojamasi vien tik į frazeologizmus su žodžiu *Dievas*. Tiesa, Birutė Jasiūnaitė straipsniuose „Dievas kojas aunas“ (Mitologinių personažų daiktai frazeologijoje: apdaras ir apavas)“ (2007a), „Dievo pyragas“ (Mitologinių personažų daiktai frazeologijoje: valgis ir gėrimas)“ (2007b), „Velnio kėdė“ (Mitologinių personažų aplinka frazeologijoje: namai, sodyba, bažnyčia)“ (2007c), „Raganos šluota“ (Mitologinių personažų įrankiai frazeologijoje)“ (2008) aprašiusi atskirus frazeologizmus su žodžiu *Dievas*. Minėtina ir B. Jasiūnaitės monografija „Šventieji ir nelabieji frazeologijoje ir liaudies kultūroje“ (2010), kurioje etnolingvistiniu požiūriu aptartos kelios dešimtys frazeologizmų su žodžiu *Dievas*. Tačiau nė vienas frazeologijos tyrėjas dar nėra atlikęs nuoseklaus formalaus ir semantinio frazeologizmų, į kuriuos patenka žodis *Dievas*, skirstymo ir analizės, todėl šis bakalauro darbas naujas lietuvių kalbotyroje ir aktualus moksliniu požiūriu.

Darbo objektas, tikslas ir uždaviniai. Darbo objektas – frazeologizmai su žodžiu *Dievas*. Darbo tikslas – struktūros ir reikšmės aspektu išanalizuoti frazeologizmus, į kuriuos patenka žodis *Dievas*. Kad tikslas būtų pasiektas, kelti tokie uždaviniai:

1. Sukaupti 200 frazeologizmų su žodžiu *Dievas* iš „Frazeologijos žodyno“ (FŽ 2001) ir „Lietuvių kalbos žodyno“ (LKŽ I–XX, 1941–2002).
2. Remiantis moksline literatūra išskirti frazeologizmams būdingus požymius, nustatyti frazeologizmų skirstymo pagal struktūrą ir reikšmę principus, aptarti Dievo vaizdinį lietuvių religinėje tradicijoje.
3. Suskirstyti frazeologizmus struktūros aspektu.
4. Parengti frazeologizmų aprašą pagal struktūrą.
5. Suskirstyti frazeologizmus reikšmės aspektu.
6. Parengti frazeologizmų aprašą pagal reikšmę.

Tiriamoji medžiaga ir metodai. Didžioji dalis frazeologizmų su žodžiu *Dievas* (156) buvo rinkta iš FŽ, mažesnė dalis (44) – iš LKŽ¹. Atrenkant bakalauro darbui aktualius frazeologizmus iš FŽ didesnių sunkumų neiškilo, tačiau naudotis LKŽ sukaupta frazeologine medžiaga buvo sudėtingiau. Pasidomėjus žodyno rengimo istorija paaiškėjo, kad „[k]ai buvo pradėtas rengti Lietuvių kalbos žodynas (LKŽ), frazeologinių junginių kategorija visai nebuvo minima. <...> Tik LKŽ III tome atsirado frazeologizmo sąvoka. <...> frazeologizmų sudėliojimo tvarka iki pat LKŽ rengimo pabaigos (XX t.) nebuvo tiksliai nustatyta ir vis bent kiek įvairavo“ (FŽ 2001, V). Frazeologizmų sutelkimas, grindžiamas nevienodais principais, sunkina jų paiešką elektroninėje LKŽ versijoje, kadangi joje nėra tokio parametro, kurį pasirinkus būtų galima rasti visus frazeologizmus, į kuriuos patenka žodis *Dievas*. Žinoma, žodžio *Dievas* leksikografinio straipsnio gale pateikiama frazeologija su ieškamu žodžiu, tačiau negalima teigti, kad jai priklauso visi LKŽ esantys frazeologizmai su žodžiu *Dievas*. Elektroninės LKŽ versijos paieškos laukelyje įvedus, pavyzdžiui, žodį *pyragas*, šio žodžio leksikografinio straipsnio gale pateikiamas frazeologizmas *Dievo pyragas* 1) „kalėdaitis“, 2) „komunija“, nenurodytas žodžio *Dievas* leksikografinio straipsnio gale. Todėl bakalauro darbui atrinkti frazeologizmai nėra visi įmanomi žodynuose esantys frazeologizmai su žodžiu *Dievas*, nuspręsta apsiriboti 200 frazeologizmų sąrašu.

Pats žodis *Dievas* frazeologizme gali būti pavartotas įvairiomis vienaskaitos ir daugiskaitos linksnių formomis, pavyzdžiui, *Dievą gaudyti* „būti pamaldžiam“, *svetimų dievų ieškoti* „niekinti, kas sava“. Į tiriamąją medžiagą nuspręsta įtraukti ir frazeologizmus su žemaitišku Dievo pavadinimu *Pon(e)dievas*, pavyzdžiui, *Pondievo gaidys* „apie mažą, piktą žmogų“, *Ponedievas neatsikėlęs* „labai anksti“.

Sudarant bakalauro darbui aktualių frazeologizmų sąrašą buvo keičiama dalies frazeologizmų raiška. Kai kuriuose žodynuose pateiktuose frazeologizmuose žodis *Dievas* užrašytas mažąja raide, pavyzdžiui, *į dievo paskvernę užkištas* „tolimas, nuošalus“. Vartojant tokį frazeologizmą sakytinėje kalboje mažosios ir didžiosios raidės skirtumas kalbėtojai nėra aktualus, tačiau rašytinėje kalboje žodis *Dievas* turėtų būti rašomas didžiąja raide, todėl pastarasis frazeologizmas buvo pakeistas taip: *į Dievo paskvernę užkištas*. Tokį rašybos skirtumą galėjo lemti tai, kad dalis frazeologizmų į LKŽ pateko sovietmečiu. Dėl tuo metu vykdytos ateistinės propagandos buvo draudžiama viskas, kas susiję su religija (Dubrovina 2012, 113).

¹ Abėcėlinis frazeologizmų sąrašas pateikiamas prieduose (žr. 3 priedą).

Taip pat frazeologizmuose pavartota asmenuojamoji veiksmažodžio forma buvo atstatyta į bendratį. Pavyzdžiui, frazeologizmas *Dievo daržo nenuganė* „nenusikalto“ pakeistas į *Dievo daržo nenuganyti*. Frazeologizmuose esantis veiksmažodinis komponentas žodynuose dažnai išreikštas būtent bendraties forma (pavyzdžiui, *Dievop nueiti* „mirti“, *prie Dievo stalo eiti* „priimti komunią“), tad siekta suvienodinti frazeologizmų raišką. Pradinė forma palikta tų frazeologizmų, kurie negalėtų būti vartojami su komponentu, išreikštu bendraties forma, pavyzdžiui, *bijok Dievo* 1) „sakoma stebintis“, 2) „sakoma piktinantis“, *Dieve gink* „jokiu būdu, tikrai ne“. Modalinių žodžių ir jaustukų funkciją atliekantys frazeologizmai paradigminių formų paprastai neturi (Liutkevičienė, Vosylytė 2014, 235).

Minėtina, kad, darbo vadovės pastebėjimu, FŽ rengėjai užrašydami vieną frazeologizmą paliko klaidą: žodyne pateikiamas frazeologizmas *Dievas basas* „sakoma griaudžiant“ pataisytas į *Dievas baras*.

Atrenkant bakalauro darbui aktualius frazeologizmus buvo tikslinama ir kai kurių frazeologizmų reikšmė. Pavyzdžiui, FŽ nurodyta, kad frazeologizmas *Dievo avinas* vartojamas kalbant apie kvailą žmogų, o LKŽ nurodyta, kad tas pats frazeologizmas reiškia Kristų, tad nuspręsta išskirti dvi šio frazeologizmo reikšmes: *Dievo avinas* 1) „kvailys“, 2) „Kristus“.

Sukaupus reikiamą frazeologizmų kiekį pirmiausia jie buvo skirstomi pagal struktūrą. Atlikus pastarąją klasifikaciją toliau tie patys frazeologizmai buvo skirstomi pagal reikšmę. Semantinę klasifikaciją atlikti buvo sudėtingiau, kadangi žodynuose pateiktos frazeologizmų reikšmės kartais pasirodydavo esančios netikslios ar pernelyg abstrakčios. Tokiu atveju didesnis dėmesys buvo kreipiamas į iliustracinį sakinį, kuriame pavartotas reikalingas frazeologizmas, bandant iš konteksto suprasti jo reikšmę. Pavyzdžiui, FŽ pateikiamas frazeologizmas *po Dievo dangčiu* „apie benamį“ gali būti vartojamas kalbant apie benamio situaciją, tačiau jo tikslesnė reikšmė būtų „lauke, po atviru dangumi“, kadangi FŽ pateiktame iliustraciniame sakinyje *Jo namai po Dievo dangčiu* (Ds) frazeologizmas atlieka vietos aplinkybės funkciją. Toliau darbe buvo rengiamas frazeologizmų aprašas pagal struktūrą ir reikšmę.

Darbo struktūra. Darbą sudaro dvi dalys: teorinė ir tiriamoji. Teorinėje darbo dalyje aptariami frazeologizmams būdingi požymiai, aprašoma frazeologizmų klasifikacija pagal struktūrą ir reikšmę, aptariamas Dievo vaizdinys lietuvių religinėje tradicijoje. Tiriamojoje dalyje struktūros ir reikšmės požiūriu analizuojami sukaupti frazeologizmai su žodžiu *Dievas*. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, 61 pozicijos naudotos literatūros ir šaltinių sąrašas.

1. Teorinės darbo prielaidos

1.1. Frazeologizmams būdingi požymiai

Frazeologija – palyginti nauja lingvistinė disciplina, tirianti frazeologizmus; šiuo terminu įvardijama ir tam tikros kalbos frazeologizmų visuma (Barauskaitė 1982, 5). Norint atpažinti frazeologizmus pirmiausia reikia žinoti, kad tai ne pavieniai žodžiai, bet mažiausiai iš dviejų leksinių vienetų sudaryti pasakymai (Baranov, Dobrovolskij 2008, 27; Gries 2008, 5). Jiems būdingas sandaros pastovumas, reikšmės vientisumas ir stiliaus vaizdingumas (FŽ 2001, VII).

Frazeologizmai pasižymi stabilia sandara, nes jie „prireikus atkuriami ir pavartojami visa savo sudėtimi sakinyje“ (FŽ 2001, VII). Kitaip tariant, frazeologizmų sandaros pastovumą rodo kalbėtojų polinkis ne sukurti juos spontaniškai, o atkurti iš atminties. FŽ pateiktame sakinyje *Dievą kišenėje nešioja, o velnią po laukus gainioja* (Simon) frazeologizmas *Dievą nešioti kišenėje* yra ne sukuriamas komunikacinio akto metu, bet atkuriamas iš atminties ir pavartojamas siekiant apibūdinti perdėtai pamaldų asmenį. Galima pastebėti, kad frazeologizmas *Dievą nešioti kišenėje* raiškos požiūriu šiek tiek skiriasi nuo junginio, pavartoto FŽ iliustraciniame sakinyje, nes frazeologizmo veiksmožodinis komponentas vienur išreikštas bendratimi, kitur – esamojo laiko trečiojo asmens forma. Skiriasi ir žodžių tvarka: vienu atveju žodis *kišenėje* eina veiksmožodinio komponento postpozicijoje, kitu atveju – prepozicijoje. Vis dėlto tokie raiškos nesutapimai kaip žodžių tvarkos ar formų kitimai nepaneigia frazeologizmų sandaros pastovumo, nes jie priklauso nuo sintaksinio konteksto (Palionis 1999, 219).

Be sandaros pastovumo frazeologizmams būdingas ir reikšmės vientisumas, nes frazeologizmai „atskleidžia naują reikšmę, kuri dažnai gali būti nusakoma vienu, visai atskiru žodžiu“ (FŽ 2001, VII). Pavyzdžiui, frazeologizmai *Dievo avelė*, *Dievo ugnelė*, *Dievo karvytė* turi vienažodį atitikmenį: frazeologizmas *Dievo avelė* vartojamas kalbant apie žioplą žmogų, *Dievo ugnelė* – žaibo pavadinimas, o frazeologizmas *Dievo karvytė* įvardija boružę. Vartojant ne žodį *boružė*, o frazeologizmą *Dievo karvytė* pasirenkamas sudėtingesnis būdas nurodyti tą patį denotatą (Baranov, Dobrovolskij 2008, 30). Tiesa, ne visi frazeologizmai savo reikšme sutampa su atskiro žodžio reikšme, dalis jų reikalauja platesnio paaiškinimo, pavyzdžiui, frazeologizmas *Dievas burnoje*, *velnias už ančio* vartojamas kalbant apie gražiai šnekantį, bet blogai manantį ar darantį žmogų. Pridurtina, kad frazeologizmams būdingas ir reikšmės perprasminimas – juos sudarantys žodžiai suvokiami perkeltine reikšme (Ten pat).

Pavyzdžiui, pasakymas *žąsis varyti į aptvarą* turi pažodžiui suvokiamą tiesioginę reikšmę, o frazeologizmas *žąsis varyti į Dievą* – perkeltinę, nes jo reikšmė yra „mirti“.

Taip pat frazeologizmams būdingas stiliaus vaizdingumas, ekspresyvumas, jie perteikia požiūrį į aptariamą dalyką, jo vertinimą, kalbėtojo nusiteikimą, emocijų ar veiksmų intensyvumą (Nunberg ir kt. 1994, 493; FŽ 2001, VII). Pavyzdžiui, frazeologizmas *Dievo regėtas* vartojamas norint pagirti, atskleisti teigiamą požiūrį į gerą žmogų, o frazeologizmas *Pondievo višta* sakomas norint perteikti nepalankų neišmanančios moters vertinimą. Galimybė išreikšti teigiamą ar neigiamą vertinimą rodo frazeologizmų priklausymą kalbos aksiologinei sistemai.

Taigi frazeologizmai yra iš atminties atkuriami, pastovios struktūros, vientisos, perprasmintos reikšmės pasakymai, suteikiantys kalbai vaizdingumo ir ekspresyvumo. Šie bruožai skiria frazeologizmus nuo laisvųjų junginių, sudarytų iš tam tikru sintagminiu ryšiu susijusių savarankiškos leksinės reikšmės žodžių (Jakaitytė 2009, 279). Formaliai frazeologizmai gali sutapti su laisvaisiais junginiais, tačiau pastariesiems, kitaip nei frazeologizmams, nebūdinga fiksuota sandara, reikšmės vientisumas ir t. t. Sąsają tarp frazeologizmų ir laisvųjų junginių rodo ir tai, kad nemažai frazeologizmų yra atsiradę iš laisvųjų junginių, kai juose vienas kuris žodis tam tikrame kontekste buvo pradėtas vartoti perkeltine reikšme (Palionis 1999, 220).

Iki šiol buvo aptartas tradicinis požiūris į frazeologiją, tačiau minėtina, kad ne visi kalbininkai sutinka priskirti frazeologizmams visas išvardytas savybes ir siūlo plėsti frazeologijos sampratą. Rūta Marcinkevičienė (2001, 83) mano, kad esminis frazeologizmų požymis yra jų dėmenų pastovumas, o tokie kriterijai kaip reikšmės vientisumas, perprasminimas, vaizdingumas nėra privalomi, nes tai pernelyg subjektyviai suvokiami, sunkiai nustatomi dalykai. Tuomet į frazeologiją būtų galima įtraukti įvairius stabiluosius žodžių junginius ir sakinius, pavyzdžiui, patarles, mįsles, maldų žodžius, etiketo frazes, aforizmus ir pan. (Ten pat) Būtent dėl patarlių įtraukimo į frazeologiją kyla diskusijų: nors patarlėms ir galima priskirti frazeologizmams būdingus požymius, jos turi sakinio struktūrą, baigtinę mintį, o frazeologizmai paprastai suvokiami kaip žodžių junginiai, jie visada tėra tik sakinio komponentai, neperteikiantys baigtinės informacijos (Barauskaitė 1982, 11). Tai rodo, kad sunku brėžti griežtą ribą tarp frazeologijos centro ir periferijos, kadangi ji priklauso nuo frazeologizmams priskiriamų požymių kiekio.

Anatolijus Baranovas ir Dmitrijus Dobrovolskis (2008 9, 29) frazeologijos centrui priklausančius žodžių junginius vadina idiomomis, nes frazeologizmais plačiąja prasme gali būti laikomos ir tam tikros kolokacijos, posakiai ir pan. Tačiau idiomomis

paprastai vadinami visiškai sustabarėję, nemotyvuoti frazeologizmai, kurių sudėtyje yra retesnio vartojimo žodžių (Pikčilingis 1975, 349; Jakaitienė 2009, 287). Kadangi bakalauro darbe tiriami ir motyvuoti frazeologizmai, nuspręsta vartoti ne idiomos, bet frazeologizmo terminą.

1.2. Frazeologizmų klasifikacija pagal struktūrą

Klasifikuojant frazeologizmus pagal struktūrą pirmiausia išskiriami junginio ir sakinio formos frazeologizmai (Arsenteva 1989, 10; Jakaitienė 2009, 298). Tokius frazeologizmus atpažinti nesunku, kadangi sakinio formos frazeologizmų sandaroje išskiriami veiksnio ir tarinio funkcijas atliekantys dėmenys. Frazeologizmas *Dievas pasiėmė* vadintinas sakinio formos frazeologizmu, kadangi jo predikatinis centras sudarytas iš veiksnio ir tarinio. Frazeologizmas *Dievo grūdas* priskirtinas prie junginio formos frazeologizmų, kadangi tai atributinis žodžių junginys, kuriame galima išskirti pagrindinį ir priklausomąjį žodžius, neformuojančius sakinio predikatinio centro.

Sakinio formos frazeologizmai bakalauro darbe smulkiau neskirstomi, tačiau junginio formos frazeologizmai skirstomi į prijungiamuosius, sujungiamuosius ir lyginamuosius (Jakaitienė 2009, 299). Prijungiamųjų frazeologizmų dėmenys yra nelygiaverčio sintaksinio statuso: tarp pagrindinio ir priklausomojo dėmens susiklosto valdymo, derinimo arba šliejimo ryšys (Ten pat). Frazeologizmas *sielą atiduoti Dievui* yra prijungiamasis, kadangi pagrindinis junginio dėmuo – ditranzityvinis veiksmažodis *atiduoti* – valdo priklausomuosius dėmenis, išreikštus daiktavardžio *siela* galininku ir daiktavardžio *Dievas* naudininku. Frazeologizmas *į Dievo ausį eiti* taip pat yra prijungiamasis, tačiau jo dėmenys susiję ne valdymo, o šliejimo sintaksiniu ryšiu, kadangi aplinkybės funkciją atliekantis junginio komponentas *į Dievo ausį* nėra būtinas veiksmažodžio *eiti* priklausomasis dėmuo.

Prijungiamieji frazeologizmai smulkiau skirstomi pagal tai, kokiai žodžių klasei priklauso pagrindinis junginio dėmuo (Ten pat, 299). Pavyzdžiui, tokie frazeologizmai kaip *prie pono Dievo išvažiuoti*, *Dievą varinėti į medį* priskiriami veiksmažodiniams junginiams, kadangi jų pagrindiniai dėmenys priklauso veiksmažodžių žodžių klasei.

Sujungiamuosius frazeologizmus sudarantys dėmenys yra vienodo sintaksinio statuso, nė vienas jų labiau nedominuoja kito atžvilgiu, be to, tokiuose frazeologizmuose vartojami žodžiai paprastai priklauso tai pačiai žodžių klasei (Ten pat, 300). Sujungiamojo frazeologizmo pavyzdžiu gali būti frazeologizmas *nei Dievui žvakės, nei biesui šakės*, kadangi jį sudarantys dėmenys yra lygiaverčio sintaksinio statuso.

Norint atpažinti lyginamuosius frazeologizmus jų sandaroje reikia pastebėti lyginamąjį jungtuką, lyginimo vaizdą nusakantį dėmenį ir žodį, nurodantį lyginimo aspektą (Jakaitienė 2009, 301). Pavyzdžiui, frazeologizmas *(gyventi) kaip Dievo užanty* yra lyginamasis, nes į jį patenka lyginamasis jungtukas *kaip*, be to, tam tikro žmogaus geros gyvenimo sąlygos lyginamos su buvimu Dievo užantyje turint omeny abiejų situacijų sukeltą malonaus gyvenimo įspūdį. Lyginamieji frazeologizmai reikalauja determinuotos leksinės aplinkos (Pikčilingis 1975, 353). Pavyzdžiui, frazeologizmas *kaip pas Dievą už pečiaus* vartojamas su veiksmazodžiais *gyventi, sėdėti*.

Galima svarstyti, ar determinuota leksinė aplinka turėtų būti įtraukta į frazeologizmo sudėtį, ar tik pati lyginamoji konstrukcija priskirtina frazeologijai. Klementina Vosylytė (1972, 101) teigia, kad „žodžiai, kurie pastoviai susiję su frazeologizmu, neįeina į jo leksinę sudėtį, jeigu jie turi savarankišką leksinę reikšmę ir gramatinę funkciją“. Kitaip tariant, jei šalia lyginamojo frazeologizmo vartojamas veiksmazodis išlaiko pirminę reikšmę ir atlieka tarinio funkciją, o palyginimas – aplinkybės funkciją, tuomet veiksmazodis nepatenka į leksinę frazeologizmo sudėtį. Ir atvirkščiai – jei greta lyginamojo frazeologizmo vartojamas veiksmazodis tik kartu su palyginimu įgyja atitinkamą reikšmę ir atlieka tarinio funkciją, tuomet veiksmazodis priklauso leksinei frazeologizmo sudėčiai. Bakalauro darbe tiriami lyginamieji frazeologizmai sietini su pirmu atveju. Pavyzdžiui, frazeologizme *(jaustis) kaip pas Dievą užkrosnyje* vartojamas veiksmazodis *jaustis* išlaiko leksinę reikšmę ir atlieka veiksmazodinę funkciją, o šalia jo esanti lyginamoji konstrukcija *kaip pas Dievą užkrosnyje* atlieka prieveiksmio funkciją ir nurodo, kad tam tikras žmogus jaučiasi itin gerai. Vis dėlto Evalda Jakaitienė (2009, 301) mano, kad net ir tokiu atveju frazeologizmu reikėtų laikyti lyginamąją konstrukciją kartu su leksine aplinka, nes sandaros pastovumas – vienas pagrindinių frazeologizmų bruožų. Bakalauro darbe nuspręsta leksinę lyginamųjų frazeologizmų aplinką nurodyti skliausteliuose, nes ji reikalinga norint atlikti tolesnę lyginamųjų frazeologizmų klasifikaciją.

Atsižvelgiant į leksinę aplinką lyginamuosius frazeologizmus galima skirstyti į veiksmazodinius ir būdvardinius (Vosylytė 1972, 102). Frazeologizmas *(dirbti) kaip už Dievo lašinius* yra veiksmazodinis lyginamasis frazeologizmas, nes šiuo atveju nusakomas kruopščiai atliekamas darbo veiksmas. Frazeologizmas *(vaikas) kaip iš Dievo delno* yra būdvardinis lyginamasis frazeologizmas, kadangi šiuo atveju nusakoma estetinė savybė, nors būdvardis *gražus* nėra tiesiogiai išreikštas.

Bakalauro darbe pateiktas frazeologizmų su žodžiu *Dievas* skirstymas pagal struktūrą atliktas daugiausia remiantis E. Jakaitienės studijų knygoje „Leksikologija“ (2009) siūloma

frazeologizmų klasifikacija. Pirmiausia frazeologizmai skirstomi į dvi pagrindines grupes – sakinio ir junginio formos frazeologizmus, pastarieji – į prijungiamuosius, sujungiamuosius ir lyginamuosius. Prijungiamieji frazeologizmai smulkiau skirstomi į daiktavardinius, veiksmažodinius ir būdvardinius, lyginamieji – į veiksmažodinius ir būdvardinius.

1.3. Frazeologizmų klasifikacija pagal reikšmę

Klasifikuojant frazeologizmus pagal reikšmę pirmiausia išskiriami nemotyvuotieji ir motyvuotieji frazeologizmai (Jakaitienė 2009, 286). Nemotyvuotojo frazeologizmo dėmenys, atskirti nuo bendros junginio reikšmės, yra desemantizuoti, jei tokį frazeologizmą sudarantys žodžiai būtų suprasti tiesiogiai, jais nusakomas vaizdas atrodytų negalimas, absurdiškas (Ten pat, 286–287). Frazeologizmas *Dievą gaudyti riešučiomis* „apie perdėtą pamaldumą“ yra nemotyvuotasis, kadangi jo dėmenys, pavartoti tiesiogine reikšme, kuria nerealų vaizdą. Tokie frazeologizmai dar laikomi idiominiiais (Barauskaitė 1982, 22).

Motyvuotųjų frazeologizmų bendra reikšmė aiškiau susijusi su juos sudarančių žodžių semantika (Jakaitienė 2009, 288). Pavartojus frazeologizmą *Dievo užmirštas* „atkampus, tolimas“ nesunku suprasti, kad kalbama apie nuošalią vietą, tad sąsaja tarp šio frazeologizmo bendros reikšmės ir jo atskirų dėmenų reikšmės palyginti aiški. Motyvuotieji frazeologizmai skirstomi į tropinius, lyginamuosius ir samplaikinius (Ten pat).

Tropiniai frazeologizmai – perkeltine reikšme vartojami junginiai, kurių bendra reikšmė atsiranda iš juos sudarančių komponentų semantikos (Barauskaitė 1982, 23; Jakaitienė 2009, 288). Tropinio frazeologizmo pavyzdžiu gali būti frazeologizmas *pas Dievą nueiti* „mirti“. Perkeltine reikšme pavartotas frazeologizmas vaizdingai nusako žmogaus išėjimą iš gyvenimo.

Tropiniai frazeologizmai skirstomi į metoniminius ir metaforinius, pastaruosiuose asociaciniu ryšiu gretinamos panašios situacijos (Jakaitienė 2009, 289). Metaforinis frazeologizmas *Dievas baras* „sakoma griaudžiant“ leidžia kalbėti apie dvi situacijas, kurios sugretinamos remiantis garsu: bardamasis Dievas sukelia tokį garsą, kokį žmonės girdi griaudžiant.

Metoniminiuose frazeologizmuose svarbus loginis ryšys, susidarantis tarp dviejų artimai susijusių dalykų (Ten pat, 289). Frazeologizmas *Dievas užmerks akis (kam)* „apie mirtį“ yra metoniminis, nes šiuo atveju vietoj mirties būsenos įvardijamas vienas iš mirusiam žmogui būdingų požymių – užmerktos akys.

Kita motyvuotųjų frazeologizmų rūšis yra lyginamieji frazeologizmai, dar kitaip vadinami tradiciniais palyginimais (Jakaitienė 2009, 292). Minėtina, kad ne visi lyginamieji posakiai priskiriami frazeologijai. Pasak K. Vosilytės (1983, 206–210), frazeologijai priklauso tik tokie palyginimai, kuriems būdinga fiksuota sudėtis, apibendrinta semantika, motyvuotų ryšių su aplinka nublankimas. Tuo jie skiriasi nuo situacinių, kiekvieną kartą iš naujo kuriamų palyginimų, kurių reikšmė paaiškėja gilinantis į atskirų palyginimo žodžių reikšmę, kuriuos su kontekstu sieja konkretus vaizdinis motyvavimas (Ten pat).

Trečiai motyvuotųjų frazeologizmų grupei priklauso samplaikiniai frazeologizmai. Tokie frazeologizmai dažnai yra poriniai, nes „jų dėmenimis eina du tos pačios kalbos dalies žodžiai, kurių reikšmės turi bendrų semantinių komponentų“ (Jakaitienė 2009, 294). Frazeologizmas *nei Dievo rykštė, nei velnio pagaikštis* „niekam tikęs“ yra samplaikinis, kadangi jo dėmenys priklauso ne tik tai pačiai žodžių klasei, bet ir tai pačiai teminei grupei: junginyje minimi Dievas ir velnias – antoniminiu santykiu susiję mitonimai.

Bakalauro darbe pateiktas frazeologizmų su žodžiu *Dievas* skirstymas pagal reikšmę nėra analogiškas aptartai frazeologizmų klasifikacijai. E. Jakaitienės siūloma semantinė frazeologizmų klasifikacija, žinoma, yra galima, kas ir bandyta parodyti pateikiant pavyzdžių, tačiau ji pernelyg abstrakti, tad nuspręsta remtis darbo vadovės pasiūlytu konkretesniu frazeologizmų skirstymu pagal reikšmę. Frazeologizmai skirstomi į septynias pagrindines grupes: daiktų ir reiškinių, veiksmų, veiksmo aplinkybių, ypatybių, abstrakčių dalykų ir reiškinių, asmenų, žmogaus kūno dalių pavadinimus. Tokia klasifikacija nėra visiškai nauja: Jelena Arsenteva (1989, 37–92) frazeologizmus skirsto į žmogaus būdo, išvaizdos ir intelektualinių gebėjimų pavadinimus, K. Vosilytė (1991, 208–211) pastebi, kad frazeologizmai, pateikti LKŽ, gali žymėti veiksmą, būseną ar būdą.

1.4. Dievo vaizdins lietuvių religinėje tradicijoje

Kadangi bakalauro darbe tiriami frazeologizmai, į kuriuos patenka žodis *Dievas*, tikslinga aptarti ir Dievo vaizdinį lietuvių pasaulėžiūroje, mitologijos tyrėjų pažiūras į Dievo statusą lietuvių religinėje tradicijoje.

Mitologijos tyrėjų nuomonės ne visada sutampa svarstant, ar galima senojoje lietuvių religinėje tradicijoje išskirti vieną pagrindinį Dievą. Algirdas Julius Greimas (2005, 180) teigia, kad vieno aukščiausio Dievo senojoje lietuvių pasaulėžiūroje problemos aiškinimas „nukreiptas klaidinga kryptimi krikščioniškosios pasaulėžiūros rėmuose galvojančių mitologų, ėmusių šia proga ieškoti *vieno* vyriausio pagonių *Dievo*“. Metodinės

mokymo priemonės „Senovės lietuvių pasaulėžiūra“ (Račiūnaitė ir kt. 2001, 59) autoriai taip pat mano, kad senojoje lietuvių religinėje tradicijoje nebuvo pagrindinio Dievo ir kad šis terminas galėjo būti vartojamas kalbant apie kurią nors kitą dievybę, pavyzdžiui, Perkūną. Rimantas Balsys (2006, 17) žodžio *Dievas* irgi nelaikytų tikriniu vienos sakralios būtybės vardu, nes jis galįs priklausyti ne vienai vyriškai dievybei. Vyriausiajam lietuvių dievui pavadinti pateikiami Andajaus, Nunadievio, Ukapirmo ir kt. teonimai (Ten pat, 19). Tačiau šie teonimai gali būti laikomi vieno Dievo epitetais, eufemizmais, vartojamais vengiant ištarti tikrąjį Dievo vardą (Zinkevičius 1987, 89; Beresnevičius 1997, 319). Ne vienas mitologijos tyrėjas Dievą vis dėlto vertina kaip aukščiausią, vyriausią baltų panteono asmenį ir teigia, kad pastarojo vardu, lietuviams priėmus krikščionybę, imtas vadinti ir krikščionių Dievas (Vėlius 1996, 40; Beresnevičius 1997, 306; Gimbutienė 2002, 83; Dundulienė 2007, 28 t.). Ikikrikščioniškojo ir krikščioniškojo Dievo skirtį nėra lengva nustatyti: 1387 m. ir 1413 m. įvykęs Lietuvos ir Žemaitijos krikštas negalėjo užtikrinti visiško senosios religinės tradicijos gyvavimo nutraukimo ir staigaus krikščionybės įsitvirtinimo, kadangi religijos kaita vyksta palaipsniui. Pasak R. Balsio (2014, 38 t.), tik XVIII a. pab. vis mažiau pasitikima senaisiais dievais, todėl jų pagerbiamas ir krikščionių Dievas.

Pakankamai ilgą laiką trukęs dviejų religinių sistemų koegzistavimas galėjo nulemti sinkretinio Dievo atsiradimą. Anot Gintaro Beresnevičiaus (1990, 160), „lietuvių pasaulėžiūroje Dievo įvaizdin suplaukė tiek pagoniškieji, tiek krikščioniškieji elementai“. R. Balsys (2006, 37) taip pat mano, kad tautosakoje minimas Dievas, atliekantis tiek ikikrikščioniškajam, tiek krikščioniškajam Dievui būdingas funkcijas, atspindi religijų sintezę. Galima teigti, kad ir bakalauro darbe tiriamuose frazeologizmuose minimas Dievas neretai yra sinkretinis, kadangi sunku nustatyti, ar tokiuose frazeologizmuose kaip *Dievo regėtas* „labai geras“, *Dievo užmirštas* „atkampus, tolimas“ minimas teonimas turėtų būti siejamas vien su pagoniškaisiais ar krikščioniškaisiais laikais. Kita vertus, pati reikšmė, nurodyta šalia frazeologizmų, suponuoja, kad tokiuose frazeologizmuose kaip *Dievo tarnas* 1) „kunigas, dvasininkas“, 2) „bažnyčios tarnautojas“, *prie Dievo stalo eiti* „priimti komuniją“ turimas omenyje būtent krikščionių Dievas. Vis dėlto nepaisant keleto išimčių galima teigti, kad neįmanoma tiksliai nustatyti, koks Dievas – senasis lietuvių ar krikščionių – minimas frazeologijoje.

Tiesa, mitologijos tyrėjai mėgina brėžti ribą tarp ikikrikščioniškojo ir krikščioniškojo Dievo pagal jų atliekamas funkcijas. Marija Gimbutienė (2002, 83) teigia, kad „tautosakoje ryškiausiai išliko Dievo, kaip šviesos ir dienos globėjo bei augalijos skatintojo, funkcijos, nes jomis jis nesusiliejo su krikščionių dievo funkcijomis“.

G. Beresnevičius (1997, 306) senąjį lietuvių Dievą aprašo kaip danguje gyvenančią, šviesią, spindinčią, likimą lemiančią būtybę. R. Balsys (2006, 37) apibūdindamas tautosakoje veikiantį Dievą kaip baudžiantį ir apdovanojantį visatos egzistencinės tvarkos, gyvenimo normų kūrėją ir prižiūrėtoją abejoja, ar pastarąsias funkcijas galima priskirti vien senajam lietuvių ar krikščionių Dievui. Bakalauro darbe Dievas traktuojamas kaip sakrali, dvasinė esybė nesiekiant daryti griežtos skirties tarp ikikrikščioniškojo ir krikščioniškojo Dievo. Frazeologizmą su žodžiu *Dievas* motyvacija aiškinama remiantis tiek senajai religinei tradicijai, tiek krikščionybei būdingais vaizdiniais.

2. Frazeologizmų klasifikacija

2.1. Frazeologizmų aprašas pagal struktūrą

Sukaupus frazeologizmų su žodžiu *Dievas* sąrašą pastebėta, kad junginio formos frazeologizmų rasta daugiau nei sakinio formos frazeologizmų: suskaičiuoti 52 sakinio formos frazeologizmai ir 148 junginio formos frazeologizmai. Iš visų junginio formos frazeologizmų su žodžiu *Dievas* prijungiamieji frazeologizmai sudaro didžiausią dalį, jų buvo rasta 116. Pagrindiniu prijungiamųjų frazeologizmų dėmeniu dažniau eina daiktavardis ir veiksmažodis, rečiau – būdvardiškas žodis: rasti 62 daiktavardiniai, 47 veiksmažodiniai ir 7 būdvardiniai frazeologizmai. Lyginamųjų frazeologizmų buvo rasta 23. Lyginamieji frazeologizmai pagal pagrindinį junginio dėmenį suskirstyti į veiksmažodinius ir būdvardinius: suskaičiuota 19 veiksmažodinių ir 4 būdvardiniai frazeologizmai. Iš visų junginio formos frazeologizmų su žodžiu *Dievas* sujungiamieji frazeologizmai sudaro mažiausią dalį, jų buvo rasta 9. Aptartas frazeologizmų skirstymas pagal struktūrą apibendrintas 1 lentelėje (žr. 1 priedą).

2.1.1. Junginio formos frazeologizmai

2.1.1.1. Prijungiamieji frazeologizmai

2.1.1.1.1. Veiksmažodiniai frazeologizmai

Veiksmažodiniuose prijungiamuosiuose frazeologizmuose su žodžiu *Dievas* prie pagrindiniu dėmeniu einančio veiksmažodžio prijungiamas priklausomasis dėmuo dažniausiai išreikštas daiktavardžio linksnio forma ar prielinksnine konstrukcija.

Veiksmažodiniuose frazeologizmuose *bijok Dievo, Dievą gaudyti, Dievą gaudyti glėbiais, Dievą gaudyti rieškučiomis, Dievą nešioti kišenėje, Dievo ausies nepasiekti, Dievo daržo nenuganyti, išmanyti Dievo malonę, Dievo prašyti, Dievo teliuką suvalgyti, Dievo valiai palikti, Dievo žodžiu laikytis, Dievop nueiti, dūšią atiduoti Dievui, sielą atiduoti Dievui, svetimų dievų ieškoti* esantys priklausomieji dėmenys išreikšti įvairiomis daiktavardžių linksnių formomis. Atkreiptinas dėmesys į frazeologizmą *Dievop nueiti*, kuriame esantis priklausomasis dėmuo išreikštas vietininko linksnio atmaina aliatyvu. Žodžio *Dievas* atitinkamas linksnis veiksmažodiniuose frazeologizmuose pagrindinio dėmens yra valdomas arba prie jo prišliejamas. Pavyzdžiui, frazeologizme *Dievą gaudyti* žodis *Dievą* yra būtinas

priklausomasis dėmuo, reikalaujamas tranzityvinio veiksmazodžio *gaudyti*, o frazeologizme *Dievop nueiti* esantis žodis *Dievop* yra nebūtinas priklausomasis dėmuo, nes judėjimo veiksmazodžiai yra intransityviniai, jie nereikalauja papildymo (Judžentis 2012, 213 t.).

Veiksmazodiniuose frazeologizmuose *ant Dievo valios palikti, į Dievo ausį eiti, pas Dievą nueiti, po Dievo akimis atsistoti, prie Dievo malonės eiti, prie Dievo stalo eiti, prie pono Dievo išvažiuoti, su dievais šnekėtis, eiti iš (kieno) burnos į Dievo ausį, eiti iš (kieno) lūpų į Dievo ausį* esantys priklausomieji dėmenys išreikšti prielinksninėmis konstrukcijomis. Pastarosios konstrukcijos prišliejamos prie pagrindinio dėmens, nes tokie aplinkybiniai elementai kaip *į Dievo ausį, prie Dievo stalo* ir pan. nėra būtini priklausomieji dėmenys.

Veiksmazodiniuose frazeologizmuose *Dievą gaudyti su glėbiu, Dievą stvarstyti už kojų, Dievą varinėti į medį, Dievą varyti į medį, Dievo nevaryk į medį, Dievo nevyk į karklyną, Dievo nevyk į medį, Dievui lįsti į akis, kontrakto nepadaryti su Dievu, pas (par) Dievą teliuką suvalgyti, su Dievu pirštais nesudurti, pirštų nesudėti su Dievu, pirštų nesukišti su Dievu, sąskaitas suvesti su Dievu, vištas ganyti pas (par) Dievą, žąsis ginti ant Dievo, žąsis varyti į Dievą, pas poną Dievą eiti ant ganiavos* esančių priklausomųjų dėmenų raiška yra dvejopa: vienas priklausomasis dėmuo išreikštas daiktavardžio linksnio forma, kitas – prielinksnine konstrukcija. Kai priklausomasis dėmuo išreikštas daiktavardžio linksnio forma, jis su pagrindiniu dėmeniu dažniausiai susijęs valdymo ryšiu, o kai priklausomasis dėmuo išreikštas prielinksnine konstrukcija – šliejimo ryšiu. Pavyzdžiui, frazeologizme *Dievą gaudyti su glėbiu* esančios daiktavardžio *Dievas* galininko formos negalima praleisti, nes jos reikalauja tranzityvinis veiksmazodis *gaudyti*. Būdą nurodanti prielinksninė konstrukcija *su glėbiu*, priešingai, atlieka nebūtiną priklausomojo dėmens vaidmenį.

Atskirai minėtini frazeologizmai *eiti su Dievu pasišnekėti, Dievui skystis negalėti*, kuriuose esantys veiksmazodiniai junginiai, pavartoti sakinyje, atliktų sudėtinio tarinio funkciją. Tokiuose junginiuose prie pagrindiniu dėmeniu einančio judėjimo ar modalinio veiksmazodžio prijungiama bendratis, kuri savo ruožtu turi priklausomųjų žodžių, išreikštų daiktavardžio linksnio forma ar prielinksnine konstrukcija. Sintaksinį ryšį, susiklostantį tarp sudėtinį tarinį sudarančių dėmenų, galima vadinti šliejimu, kadangi nekaitomosios žodžių formos, tokios kaip bendratis, padalyvis ir pan., pagal formų kriterijų laikomos ne valdomomis, o prišliejamomis prie jas prisijungiančių žodžių (Labutis 1998, 36 t.). Kita vertus, modaliniai veiksmazodžiai, tokie kaip *galėti, reikėti* ir pan., reikalauja bendraties, o priklausomojo dėmens reikalavimas leidžia kalbėti apie valdymą (Dixon 2006, 30).

Atskirai minėtinas ir frazeologizmas *žinoti, kuo Dievas vardu*, kuriame priklausomasis dėmuo išreikštas šalutiniu sakiniu. Tokių mąstymo veiksmazodžių kaip *žinoti, suprasti* būtinų

priklausomųjų dėmenų struktūra įvairuoja: jie gali reikalauti ne tik daiktavardžio galininko linksnio, bet ir šalutinio sakinio (Dixon 2006, 10).

2.1.1.1.2. Daiktavardiniai frazeologizmai

Didžioji dalis daiktavardinių prijungiamųjų frazeologizmų su žodžiu *Dievas* (*Pondievas*) sudaryta vien iš daiktavardžių: *Dievo anūkas*, *Dievo apvaizdos pirštas*, *Dievo ašarėlė*, *Dievo avelė*, *Dievo avinas*, *Dievo avinėlis*, *Dievo čebatai*, *Dievo dovana*, *Dievo drigantas*, *Dievo gaidys*, *Dievo galybė*, *Dievo grūdas*, *Dievo jautelis*, *Dievo karvytė*, *Dievo karvutė*, *Dievo keliai*, *Dievo kibirkštis*, *Dievo klėtis*, *Dievo krėslėlis*, *Dievo kunkulas*, *Dievo laimė*, *Dievo malonė*, *Dievo Marytė*, *Dievo medis*, *Dievo meilė*, *Dievo mulkis*, *Dievo nešiotė*, *Dievo ožka*, *Dievo patalas*, *Dievo pyragas*, *Dievo pirštas*, *Dievo ranka*, *Dievo rankos pirštas*, *Dievo rasa*, *Dievo rasoda*, *Dievo rykštė*, *Dievo skambalėlis*, *Dievo stalas*, *Dievo tarnas*, *Dievo tiltas*, *Dievo ugnelė*, *Dievo užmačia*, *Dievo veršis*, *Dievo viešnia*, *Dievo žiburėlis*, *Dievo žolynas*, *Pondievo gaidys*, *Pondievo karvelė*, *Pondievo višta*. Pastaruosiuose junginiuose žodžio *Dievas* (*Ponedievas*) kilmininko linksnis eina priklausomuoju dėmeniu, prijungiamu prie kito daiktavardžio vardininko linksnio. Nors vardininko linksniu išreikšti daiktavardžiai lyg ir nereikalauja papildymo, posesyvinuose junginiuose kilmininką galima laikyti valdomuoju dėmeniu, atliekančiu atributinę funkciją (Labutis 1998, 35). Didžiąją dalį išvardytų frazeologizmų galima vadinti vientisiniais dvinariais žodžių junginiais, tačiau du iš jų yra sudėtiniai. Frazeologizmuose *Dievo apvaizdos pirštas*, *Dievo rankos pirštas* prie pagrindinio dėmens prijungiama ne viena žodžio forma, o žodžių junginys, kuriame irgi galima išskirti pagrindinį ir priklausomąjį dėmenis.

Į daiktavardinių prijungiamųjų frazeologizmų grupę buvo įtraukti ir prielinksniniai junginiai *be Dievo žinios*, *be Dievo žodžio*, *dėl Dievo*, *dėl Dievo malonės*, *dėl Dievo meilės*, *po Dievo akimis*, *po Dievo akių*, *po Dievo dangčiu*, *po Dievo sparnu*, *su Dievu*. Galima manyti, kad tokių frazeologizmų pagrindiniu dėmeniu turėtų būti laikomas prielinksnis, nes būtent jis nulemia šalia esančio daiktavardžio linksnio formą. Tačiau prielinksnis yra nesavarankiška kalbos dalis, blokuojama prie linksnio tik semantiškai (Ten pat, 35). Be to, E. Jakaitienė (2010, 300) neišskiria atskiros prielinksninių frazeologizmų grupės ir apie tokios sandaros junginius užsimena daiktavardiniais frazeologizmams skirtame skyrelyje.

Daiktavardiniais prijungiamiesiems frazeologizmams buvo priskirti ir tokie junginiai kaip *Dievui į langus*, *dūšia Dievui*. Galima teigti, kad pastaruosiuose junginiuose pagrindinis dėmuo neišreikštas. Pavyzdžiui, frazeologizmą *Dievui į langus* sudarantys dėmenys dažnai

prijungiami prie veiksmažodžio *šaudyti, pyškinti* ar *lėkti*. Pagrindiniu dėmeniu einantis veiksmažodis nepatenka į frazeologizmo sudėtį, nes jo reikšmę kuria tik priklausomieji dėmenys.

2.1.1.1.3. Būdvardiniai frazeologizmai

Būdvardiniais prijungiamaisiais frazeologizmais laikomi tokie junginiai, kurių pagrindiniu dėmeniu eina dalyvis: *Dievo bijantis, Dievo duotas, Dievo ir žmonių užmirštas, Dievo regėtas, Dievo užmirštas, Dievo ženklintas, į Dievo paskvernę užkištas*. Dalyvis – neasmenuojamoji veiksmažodžio forma, tad atrodytų, kad aptariamus frazeologizmus galima priskirti prie veiksmažodinių junginių. Tačiau dalyvis turi ne tik veiksmažodžiams, bet ir būdvardžiams būdingų bruožų, kadangi jis pirmiausia atlieka atributinę ir tik po to predikatinę funkciją (Paulauskienė 2015, 356). Būtent dėl to frazeologizmai, į kuriuos patenka dalyvis, priskiriami prie būdvardžių funkciją atliekančių junginių (Liutkevičienė, Vosilytė 2014, 232). Dalyvis frazeologizmuose tampa pagrindiniu dėmeniu, prie kurio prijungiamas daiktavardžio *Dievas* kilmininkas ar prielinksninė konstrukcija atlieka atributinę funkciją. Tik frazeologizme *Dievo bijantis* prie dalyvio prijungiamas daiktavardis atlieka objektinę funkciją, nes dalyvis *bijantis* reikalauja kilmininko linksnio, o frazeologizme *į Dievo paskvernę užkištas* esanti prielinksninė konstrukcija atlieka vietos aplinkybinę funkciją.

2.1.1.2. Sujungiamieji frazeologizmai

Darbe tiriamų sujungiamųjų frazeologizmų su žodžiu *Dievas* dėmenys jungiami kartojamaisiais jungtukais: *nei Dievo rykštė, nei velnio pagaikštis; nei Dievui, nei svietui; nei Dievui, nei žmogui; nei Dievui pypkė, nei velniui kačerga; nei Dievui šakės, nei velniui kačerga; nei Dievui žvakė, nei velniui ant šakių; nei Dievui žvakė, nei velniui kačerga; nei Dievui žvakės, nei velniui šakės; nei Dievui žvakės, nei viesui šakės*. Frazeologizmus sudarančių dėmenų sujungimas kartojamaisiais jungtukais pabrėžia jų lygiavertį sintaksinį statusą. Juozas Pikčilingis (1975, 354) pastovius vienerūšių žodžių junginius vadina poriniais arba samplaikiniais frazeologizmais pagal tai, ar jų dėmenys siejami jungtukais ar kitais tarnybiniais žodžiais. Kadangi visi šiame skyrelyje išvardyti frazeologizmai sujungti kartojamaisiais jungtukais, juos galima vadinti poriniais.

2.1.1.3. Lyginamieji frazeologizmai

2.1.1.3.1. Veiksmažodiniai frazeologizmai

Veiksmažodiniuose lyginamuosiuose frazeologizmuose (*apmoviau*) kaip *Dieve padėk*, (*atiduosi*) kaip *Dieve padėk*, (*bus*) kaip *Dievas duos*, (*būti*) kaip *prie pono Dievo užpečinėje*, (*dirbti*) kaip *už Dievo lašinius*, (*gyvena*) kaip *Dievo jautelis*, (*gyventi*) kaip *Dievo ausyje*, (*gyventi*) kaip *Dievo užanty*, (*gyventi*) kaip *Dievo užpečkyje*, (*gyventi*) kaip *pas Dievą už pečiaus*, (*gyventi*) kaip *pas Dievą užpečkyje*, (*gyventi*) kaip *prie pono Dievo užkrosnyje*, (*gyventi*) kaip *už Dievo durų*, (*imti*) kaip *iš Dievo aruodo*, (*jaustis*) kaip *pas Dievą užkrosnyje*, (*laukiau*) kaip *Dievą myliu*, (*pabėgsiu*) kaip *Dievą matai*, (*pavalgyti*) kaip *Dievas davė*, (*virsti*) kaip *iš Dievo saujos* pagrindiniu dėmeniu eina tiek aktyvius veiksmus, tiek būsenas nusakantys veiksmažodžiai, palyginti dažnai į leksinę lyginamojo frazeologizmo aplinką patenka veiksmažodis *gyventi*. Leksinei aplinkai priklausančys žodžiai gali būti vadinami pagrindiniais dėmenimis, prie kurių sintaksiškai prišliejamos lyginamosios konstrukcijos (Labutis 1998, 37). Taip pat leksinei aplinkai priklausančys žodžiai padeda suprasti daugiareikšmių frazeologizmų reikšmes (Jakaitienė 2009, 283). Tarp išvardytų frazeologizmų du kartus pasitaiko lyginamoji konstrukcija *kaip Dieve padėk*. Pastaroji konstrukcija, vartojama su skirtinga leksine aplinka, įgyja nevienodą reikšmę. Kai šalia lyginamosios konstrukcijos *kaip Dieve padėk* atsiduria veiksmažodis *apmoviau*, ji reiškia „lengvai“, o kai šalia tos pačios konstrukcijos vartojamas veiksmažodis *atiduosi*, ji reiškia „tikrai“. Kadangi nuo leksinės aplinkos priklauso palyginimo reikšmė, nuspręsta frazeologizmus (*apmoviau*) kaip *Dieve padėk* ir (*atiduosi*) kaip *Dieve padėk* traktuoti kaip du atskirus frazeologizmus, nors į juos patenkančios lyginamosios konstrukcijos raiškos požiūriu sutampa.

2.1.1.3.2. Būdvardiniai frazeologizmai

Būdvardiniams lyginamiesiems frazeologizams priskirti tokie frazeologizmai, kurių pagrindinis dėmuo išreikštas negiminine būdvardžio forma arba daiktavardžiu: (*jauku ir šilta*) kaip *Dievo burnoje*, (*ramu*) kaip *Dievo ausy*, (*rakandai*) kaip *Dievas davė*, (*vaikas*) kaip *iš Dievo delno*. Negimininė forma būdinga kokybiniams būdvardžiams, o daiktavardžiai, aišku, nepriskirtini būdvardžių žodžių klasei. Tačiau tokių frazeologizmų leksinėje aplinkoje esantys būdvardžiai iš tiesų yra nutylėti, praleisti: frazeologizme (*rakandai*) kaip *Dievas davė* nutylėtas būdvardis *prasti*, o frazeologizme (*vaikas*) kaip *iš Dievo delno* – būdvardis *gražus*. Anot

K. Vosyltės (1983, 216), kai kurie frazeologizmai turi ne vienos, bet dviejų pozicijų leksinę aplinką, į kurią patenka ir tiesiogiai neišreikšti, nutylėti būdvardžiai, ir tiesiogiai išreikšti daiktavardžiai, kurie parodo, kam priskiriama tam tikra ypatybė – žmogui ar daiktui.

Lyginamosios konstrukcijos *kaip Dievas davė* ir *kaip Dievo ausyje* jau buvo minėtos ankstesniame skyrelyje, tačiau vėl buvo nuspręsta frazeologizmus su raiškos požiūriu analogiškais lyginamosiomis konstrukcijomis traktuoti kaip atskirus, nes šalia jų esanti skirtinga leksinė aplinka modifikuoja frazeologizmų reikšmę. Kai šalia lyginamosios konstrukcijos *kaip Dievo ausyje* atsiduria veiksmažodis *gyventi*, ji reiškia „labai gerai“, o kai šalia tos pačios konstrukcijos vartojama negimininė būdvardžio forma *ramu*, ji įgyja reikšmę „jauku“. Kai šalia lyginamosios konstrukcijos *kaip Dievas davė* atsiduria veiksmažodis *pavalgyti*, ji atlieka būdo aplinkybės funkciją ir reiškia „visai prastai“, o kai šalia tos pačios konstrukcijos vartojamas daiktavardis *rakandai*, ji nurodo ypatybę ir reiškia „menki, prasti“.

2.1.2. Sakinio formos frazeologizmai

Sakinio formos frazeologizmų predikatinį centrą sudarantys veiksniai dažnai reiškiami daiktavardžio *Dievas* vienaskaitos ar daugiskaitos vardininku, tariniai – asmenuojamosios veiksmažodžio formos esamuoju (a), būtuoju (b) ar būsimoju (c) laiku: a) *dievai tesaugoja, dievai žino kas, Dievas atiduoda pupomis, Dievas baras, Dievas duria žiburį į akis, Dievas gyvena, Dievas mieliausias žino, Dievas Tėvas žino, Dievas žino, ne Dievas žino kas, ne Dievas žino koks, vienas Dievas žino*; b) *Dievas atitraukė savo ranką, Dievas atėmė, Dievas davė ir dribtelėjo, Dievas parodė botagą, Dievas parodė pirštą, Dievas pasiėmė, Dievas pašaukė, Dievas suvalė, Dievas užmiršo*; c) *Dievas duos, Dievas užmerks akis (kam), Dievo bobutė džiaugsis*.

Atskirai minėtini frazeologizmai *Dievas antyje* ir *Ponedievas neatsikėlęs*, kuriuose praleista tarinio jungtis. Šiuose frazeologizmuose tariniai išreikšti ne veiksmažodžiu, bet daiktavardžio vietininko linksniumi ir neasmenuojamąja veiksmažodžio forma dalyviu.

Frazeologizmai su žodžiu *Dievas* dažnai yra vientisinio sakinio formos, tačiau buvo rasti ir du sudėtinio sakinio formos frazeologizmai *Dievas burnoje, velnias už ančio; Dievo bitys, Dievo ir medus*. Nors žodžio *Dievas* atitinkamas linksnis sakinio formos frazeologizmuose dažniausiai eina veiksniumi, frazeologizme *Dievo bitys, Dievo ir medus* jis atlieka tarinio funkciją (*bitys yra Dievo*).

Sakinio formos frazeologizmų predikatiniam centrui priklausančios veiksniai gali būti išreikšti ne tik daiktavardžio *Dievas* vardininku, bet ir kilmininku: *Dievo duota, Dievo gulėta*,

Dievo stovėta. Veiksniu einantis daiktavardis išreikštas kilmininko linksniu, nes tarinio funkciją atlieka negimiminė būtojo laiko neveikiamosios rūšies dalyvio forma, vartojama evidenciniuose sakiniuose (Judžentis 2012, 183). Jei tarinys būtų išreikštas asmenuojamąja veiksmažodžio forma, veiksniu eitų daiktavardžio *Dievas* vardininkas. Tai, kad predikatiniam centrui priklausantys dėmenys sąlygoja vienas kito raišką, patvirtina tarp veiksniu ir tariniu einančių žodžių egzistuojantį dvipusės sąsajos santykį (Bučienė 2014, 14).

Sakinio formos frazeologizmų predikatiniam centrui priklausantys veiksniai dar gali būti išreikšti daiktavardžio *Dievas* naudininku: *Dievui nekėlus, Dievui nežinant*. Naudininko linksniu išreikštą dėmenį galima interpretuoti kaip netiesioginį objektą ir nepriskirti jam veiksnio funkcijos. Tačiau veiksniu pasakomas veiksmo atlikėjas, tad šalia padalyvio vartojamą naudininką galima laikyti netiesioginiu subjektu ir priskirti jam agento reikšmę (Judžentis 2012, 77).

Sakinio formos frazeologizmams buvo priskirti ir tokie pasakymai, į kuriuos patenka liepiamosios nuosakos veiksmažodis ir daiktavardžio *Dievas* šauksmininkas: *apsaugok Dieve, apsergėk Dieve, atsergėk Dieve, Dieve apsergėk, Dieve duok, Dieve duok dangų, Dieve duok kojas, Dieve gink, Dieve lenk, Dieve mylėk, Dieve neduok, Dieve nematyk, Dieve padėk, Dieve saugok, Dieve sergėk, Dieve susimilk, duok Dieve, ne Dieve mylėk, neduok Dieve*. Gali atrodyti, kad pastaruosiuose frazeologizmuose trūksta sakinio predikatiniam centrui priklausančio veiksnio. Kreipinys paprastai nelaikomas sakinio dalimi, tad jis negali eiti veiksniu (Labutis 1998, 355). Tačiau galima kalbėti apie frazeologizmuose esantį neišreikštą veiksnių *tu* (*(tu) Dieve apsergėk*). Sakinyje veiksnio gali ir nebūti, tačiau tarinys, struktūriškai svarbiausia sakinio dalis, negali būti praleistas (Ten pat, 226). Dėl to, kad visuose išvardytuose frazeologizmuose yra tarinio funkciją atliekančių žodžių, ir buvo nuspręsta juos priskirti sakinio formos frazeologizmams.

2.2. Frazeologizmų aprašas pagal reikšmę

Atlikus frazeologizmų su žodžiu *Dievas* klasifikaciją pagal reikšmę buvo išskirtos septynios pagrindinės grupės. Daugiausia frazeologizmų priskirta veiksmų pavadinimų grupei (87), mažiau – veiksmo aplinkybių (41), daiktų ir reiškinių (24), ypatybių (19), abstrakčių dalykų ir reiškinių (18), asmenų (16), žmogaus kūno dalių (2) pavadinimų grupėms. Toliau dalis semantinių grupių buvo skirstomos smulkiau. Daiktų ir reiškinių pavadinimai suklasifikuoti į gamtos objektų, reiškinių ir į socialinės sferos objektų, reiškinių pavadinimus. Gamtos objektų, reiškinių pavadinimai paskirstyti į gyvosios gamtos objektų, reiškinių ir į

negyvosios gamtos objektų, reiškinių pavadinimus. Gyvosios gamtos objektų, reiškinių pavadinimų grupę sudaro augalų ir gyvūnų pavadinimai. Veiksmų pavadinimai paskirstyti į aktyvių veiksmų ir būsenų pavadinimus, pastarieji dar suklasifikuoti į fizinių ir psichinių būsenų pavadinimus. Veiksmo aplinkybių pavadinimai paskirstyti į būdą, kiekį, laiką ir vietą nusakančius pavadinimus. Frazeologizmų skirstymas pagal reikšmę apibendrintas 2 lentelėje (žr. 2 priedą). Frazeologizmų su žodžiu *Dievas* reikšmės aiškinimas suteikia informacijos apie Dievo vaizdinį tradicinėje lietuvių kultūroje, kadangi frazeologizmus galima laikyti savotiškais mikrotekštais, atspindinčiais mitologinius vaizdinius, ankstesnį tautos pasaulėvaizdį (Gudavičius 2000, 100; Jasiūnaitė 2007b, 273).

2.2.1. Daiktų ir reiškinių pavadinimai

2.2.1.1. Gamtos objektų ir reiškinių pavadinimai

2.2.1.1.1. Gyvosios gamtos objektų ir reiškinių pavadinimai

2.2.1.1.1.1. Augalų pavadinimai

Katilėlis (*Campanula*) frazeologijoje vadinamas *Dievo skambalėliu*. Frazeologizmo motyvacija aiškintina remiantis formos panašumu: katilėlio žiedai panašūs į varpelius. Augalas *Briza media* įvardijamas frazeologizmu *Dievo ašarėlė* taip pat pagal formos panašumą: ir aptariamo augalo žiedeliams, ir ašaroms būdingas apvalumas. Pridurtina, kad tradicinėje kultūroje įprasta augalus sieti su mitinių būtybių ašaromis (Jasiūnaitė 2010, 255).

Frazeologizmas *Dievo grūdas* vartojamas kalbant apie skalsę (*Claviceps purpurea*). Manoma, kad skalsagrūdžiai lemia javų vešėjimą, brandą, o javų skalsumas susijęs su sakralumu, dievišku palaiminimu (Vaitkevičienė 2001, 75). Skalsė su mitinėmis būtybėmis siejama ir dėl kitos priežasties – tai psichotropinis augalas, veikiantis žmogaus psichinę būseną (Senvaitytė 2006, 24).

Diemedis (*Artemisia abrotanum*) turi frazeologinį pavadinimą *Dievo medis*. Esama tikėjimų, kad diemedis, kaip ir papartis, pražysta Joninių naktį, o tai liudija jo nepaprastumą ir mitiškumą (Gliwa, Šeškauskaitė 2010, 214). Slavų kalbose *Dievo medžiu* (rus. *божье дерево*, baltar. *божэ дрэво*) gali būti vadinami keli skirtingi augalai: pelynas, alyva, eglūnas (Žuravlev 2005, 582).

Vaistinė šunlielė (*Cynoglossum officinale*) frazeologijoje vadinama *Dievo žolynu*, nes liaudies medicinoje vartojamus, gydomosiomis savybėmis pasižyminčius augalus galima sieti su mitinėmis būtybėmis. Dievas augalų frazeologiniuose pavadinimuose taip pat minimas dėl to, kad jie atsiranda ir auga savarankiškai, be žmogaus žinios, dėl to augalai frazeologijoje ir priskiriami šiai mitinei būtybei.

2.2.1.1.1.2. Gyvūnų pavadinimai

Frazeologizmas *Dievo ašarėlė* reiškia ne tik tam tikrą augalą, bet ir boružę (*Trombidium holosericum*), savo forma panašią į raudoną ašarą. Dar vienas šio vabalėlio frazeologinis pavadinimas yra *Dievo Marytė*, nes boružė Lietuvoje dažnai vadinama žmonių krikšto vardais (Jasiūnaitė 2010, 314). Kalbant apie boružę taip pat vartojami frazeologizmai, į kuriuos patenka naminio gyvulio pavadinimas: *Dievo karvytė*, *Dievo karvutė*, *Pondievo karvelė*. Priklausomasis žodis *Dievo* dažnai vartojamas ne tik boružės, bet ir kitų vabzdžių frazeologiniuose pavadinimuose. Tokių frazeologizmų pagrindinis žodis paprastai reiškia kitokį gyvūną, pavyzdžiui, rus. *божья коровка* „Dievo karvytė – boružė“, *божью конек* „Dievo žirgelis – žiogas“, ukr. dial. *божа зазулька* „Dievo gegutė – boružė“ (Žuravlev 2005, 194).

Šviesiai raudonos spalvos vabaliuko *Gyrinus natator* ir naktinio vabalo žygio (*Carabidae*) frazeologiniuose pavadinimuose *Dievo jautelis*, *Dievo veršis* irgi minimi naminiai gyvuliai. Vabzdžiai, galintys šokinėti, strykčioti, frazeologijoje siejami su tą pačią savybę turinčiais gyvuliais, o ropojantys ar šliaužantys – su ramesnės elgsenos gyvuliais (Jasiūnaitė 2010, 307 t.). Vabzdžiai, kaip ir ankstesniame skyrelyje minėti augalai, atsiranda ir gyvena ne žmogaus, bet Dievo valia, dėl to jų frazeologiniuose pavadinimuose minima ši mitinė būtybė.

2.2.1.1.2. Negyvosios gamtos objektų ir reiškinių pavadinimai

LKŽ nurodyta, kad viena iš frazeologizmo *Dievo rykštė* reikšmių yra „vaivorykštė“. Tokio vaivorykštės frazeologinio pavadinimo motyvą galima būtų aiškinti remiantis formos panašumu: ir rykštė, ir vaivorykštė primena juostą, lanką. Tačiau manoma, kad tai klaidinga reikšmė, kurios atsiradimą galėjo lemti neteisinga žodžio *vaivorykštė* sandaros interpretacija manant, kad tai dūrinys (*vaivo-rykštė*) dėl žodžio *rykštė* liaudies etimologijos poveikio, nors iš tiesų aptariamą žodį reikėtų skaidyti taip: *vaivor-ykštė* (Kabašinskaitė 1998, 41). Dėl tokios klaidingos interpretacijos atsirado junginys *vaivo rykštė*, pakeitus pirmąjį

jo dėmenį kitais daiktavardžiais sudaryti nauji junginiai *laivo rykštė, oro rykštė, Dievo rykštė* (Laurinkienė 2004, 185; Jasiūnaitė 2010, 130).

Griaudėjimą reiškiantis frazeologizmas *Dievas baras* susijęs su tikėjimais, kad perkūnijos garsą sukelia mitinės būtybės, danguje užsiimančios tam tikra veikla, pavyzdžiui, barimusi (Jasiūnaitė 2007b, 276). Jonas Balys (1998, 56) užrašęs tokį griausmo aiškinimą: „Kai Dievas barasi, girdėti jo barimosi aidas perkūnijos pavidale. Rsn. LTA 832(666)“ Frazeologinis žaibo pavadinimas *Dievo ugnelė* irgi gali būti siejamas su Dievo veikla danguje: „Raseinių apskrity žmonės sako, kad kai žaibuoja, tai Dievas braižo degtukus ir pliekia (ugnis). LTA 370(60)“ (Ten pat, 56). Manoma, kad Dievas valdė griausmus ir atmosferą dar prieš atsirandant mitologiškai vėlyvesniam Perkūnui (Beresnevičius 1997, 307). Frazeologizmas *Dievo ugnelė* turi atitikmenų slavų kalbose, tik jose jis reiškia ne žaibą, bet ritualinę ugnį, išgaunamą senoviniu būdu, trinant medį į medį, plg. ček. *boží oheň*, bulg. *божий огонь* (Žuravlev 2005, 398).

Frazeologizmas *Dievo tiltas* reiškia užšalusį ledą, nes jis atsiranda ne žmogaus, bet personifikuotų gamtos reiškinių arba mitinių būtybių pastangomis (Jasiūnaitė 2007c, 97).

Frazeologizmas *Dievo žiburėlis* vartojamas kalbant apie žvaigždę. Ir žvaigždė, ir žiburys skleidžia šviesą, o ši tradicinėje kultūroje yra gėrio, palaimos ir dieviškojo prado simbolis (Jasiūnaitė 2010, 153).

2.2.1.2. Socialinės sferos objektų ir reiškinių pavadinimai

Nors Dievas dažniau siejamas su doriais žmonėmis, frazeologizmai, į kurių sudėtį patenka mitinės būtybės ir pastato ar patalpos pavadinimas, gali reikšti vietą, kurioje gyvena netikė žmonės (Jasiūnaitė 2010, 374). Dėl to frazeologizmas *Dievo klėtis* reiškia nusikaltėlių gyvenamą vietą – kalėjimą.

Tam tikras uždirbtas daiktas įvardijamas frazeologizmu *Dievo dovana* norint pabrėžti ypatingą jo vertę, nes sunkiai įgyjami daiktai siejami su mitinėmis būtybėmis (Ten pat, 374).

Komunija ir altorius turi frazeologinį pavadinimą *Dievo stalas* dėl pagarbos, rodytos ne tik bažnyčios apeigų, interjero dalims, bet ir reikšmingam namų baldui stalui. Prie stalo žmonės elgdavosi kaip bažnyčioje: persižegnavo, vengdavo negražių kalbų, laikydavosi rimtai, nes į valgį žiūrėdavo kaip į Dievo dovaną (Končius 1996, 402 t.). Minėtina, kad *Dievo stalas* – skolintas pasakymas, randamas Jono Bretkūno raštuose (Jasiūnaitė 2007c, 105).

Frazeologizmas *Dievo rasa* vartojamas kalbant apie valgį ir norint pabrėžti jo menką kiekį, dėl to jis ir siejamas su nedideliais, smulkiais rasos lašeliais. Rasa turi ryšį su sakraliąja

sfera, nes ji laikoma tyru, švriu dangiškuoju vandeniu (Būgienė 1999, 69). Valgis, kad ir kiek jo bebūtų, krikščionių laikomas Dievo dovana.

Frazeologizmas *Dievo patalas* vartojamas kalbant apie šarvonę. Patalai, kaip ir kiti horizontalioje padėtyje laikomi daiktai, tradicinėje kultūroje siejami su neigiamais reiškiniiais, šiuo atveju – mirtimi (Jasiūnaitė 2007a, 453).

Varpo frazeologinis pavadinimas *Dievo kunkulas* rodo jo ryšį su sakraliaja sfera: varpas ne tik simbolizuoja dangaus ir žemės jungtį, bet ir savo skambėjimu išvaiko piktąsias dvasias (Klimka 2019, 46).

Kalėdaitis ir komunija frazeologijoje vadinami *Dievo pyragu*. Pastarasis frazeologizmas leidžia Dievą įsivaizduoti kaip ūkininką, kuris danguje augina javus ir kepa pyragus. Pyragas būdavo kepamas tik ypatingomis progomis, lygiai kaip ir su krikščioniškąja tradicija susijusi apeiginė Kūčių vakaro ar komunijos duona (Jasiūnaitė 2007b, 275).

2.2.2. Veiksmų pavadinimai

2.2.2.1. Aktyvių veiksmų pavadinimai

Frazeologizmai *Dievą varinėti į medį*, *Dievą varyti į medį*, *Dievo nevaryk į medį*, *Dievo nevyk į karklyną*, *Dievo nevyk į medį* vartojami perspėjant per daug reikalaujantį ir be pagrindo besiskundžiantį žmogų. Manyta, kad Dievo geriau nerūstinti perdėtais nusiskundimais, antraip jis nusigręš nuo globojamo žmogaus ir pasišalins (Grigas 1976, 52). Apleidęs nedėkingo žmogaus namus Dievas apsigyvena miške: tikėta, kad ypatinguose, šventuose medžiuose apsireiškia dievai (ME 1999, 259). Frazeologizmuose minimas Dievas gali kaitalioti savo buvimo vietą ir tuo jis skiriasi nuo krikščionių Dievo, esančio visur ir visada (Grigas 1976, 52). Aptariamuose frazeologizmuose pavartotas žodis *medis* gali reikšti ne tik atskirą augalą, bet ir mišką, dėl to frazeologizme *Dievo nevyk į karklyną* minimas karklynas vertintinas kaip miško substitutas (Jasiūnaitė 2010, 296–298).

Ką nors griežtai neigiant vartojamas frazeologizmas *Dieve apsergėk* – Dievo vardo paminėjimas užtikrina, kad ką nors neigiantis žmogus sako tiesą. Pasak R. Balsio (2006, 37), Dievo vardu taip pat būdavo „prisiekama, susitaikoma, linkima gerovės, skalsos, sveikatos“.

Frazeologizmai *Dievas antyje*; *Dievas burnoje*, *velnias už ančio* taikomi žmogui, kuris viešai rodo savo pamaldumą ir gražiai šneka, bet blogai mano ar daro. Mitinės būtybės sugeba visur prasiskverbti, pasiekti žmogų įlįsdamos pro kūno ar drabužio angą (Jasiūnaitė 2010,

99). Toks priartėjimas prie žmogaus leidžia mitinėms būtybėms jį paveikti: Dievas skatina pamaldumą, gražų elgesį, o velnias lemia blogų minčių atsiradimą, nuodėmingą veiklą.

Frazeologizmai *ant Dievo valios palikti*, *Dievo valiai palikti*, reiškiantys atsisakymą ką nors globoti ar prižiūrėti, leidžia teigti, kad tradicinėje kultūroje Dievas suvokiamas kaip pasaulį nuolat stebinti, visais besirūpinanti mitinė būtybė.

Frazeologizmas *išmanyti Dievo malonę* reiškia „patirti vargo“. Krikščionys tiki ypatingu Dievo prielankumu kenčiantiems, dėl to vargas laikomas Dievo malone. Luko evangelijoje (Lk 6, 20) pasakojama, kad Jėzus savo mokiniams kalbėjo taip: „Palaiminti jūs, vargdieniai, nes jūsų yra Dievo karalystė.“

Frazeologizmai *prie Dievo stalo eiti*, *prie Dievo malonės eiti* reiškia komunijos priėmimą, kuris laikomas Dievo malone, nes tikinčiajam leidžia priartėti prie Kristaus.

Frazeologizmas *Dievo teliuką suvalgyti* vartojamas kalbant apie įvykusį nusikaltimą. Šis frazeologizmas leidžia dangų įsivaizduoti kaip ganyklą, kurioje Dievas laiko gyvulius. Teliukas minimas ir frazeologizme *pas (par) Dievą teliuką suvalgyti*, tik šiuo atveju turimas omenyje išskirtinumo ir sėkmės įgijimas, nes Dievo siūlomas maistas turėtų pasižymėti ypatingomis savybėmis.

Frazeologizmai *į Dievo ausį eiti*, *eiti iš (kieno) burnos į Dievo ausį*, *eiti iš (kieno) lūpų į Dievo ausį* vartojami kalbant apie noro išsipildymą, o frazeologizmai *dėl Dievo*, *Dieve duok*, *Dievo prašyti* – išreiškiant dėkojimą, linkėjimą ar ko nors prašymą, tad galima teigti, kad Dievas suvokiamas kaip žmonių prašymus išklausanti, troškimų išsipildymą užtikrinanti mitinė būtybė. Į pastaruosius pasakymus panašūs frazeologizmai *Dieve duok kojas*, *Dieve padėk*, tik šiuo atveju prašymo situacija konkretesnė: tikimasi Dievo pagalbos prireikus greitai nubėgti, linkima Dievo malonės sveikinant dirbantį žmogų. Pasakymas *Dieve padėk* laikomas universaliu gero linkėjimu, pasisveikinimo, darbo pradžios formule (Jasiūnaitė 1997, 24). Šis plačiai vartojamas linkėjimas gali būti taikomas ne tik dirbančiam, bet ir vaikštinėjančiam, ar valgančiam žmogui, dėl to jis ilgainiui virto desemantizuota kalbos etiketo fraze (Ten pat). Gero linkima ir atsisveikinant – tokiu atveju vartojamas frazeologizmas *su Dievu*.

Frazeologizmo *žinoti, kuo Dievas vardu* reikšmė yra „patirti, pasimokyti“. Dievo vardo, konkretaus teonimo, niekas nežino. Prisimintina, kad antrasis krikščionių Dievo įsakymas draudžia tarti jo vardą be reikalo. Toks draudimas susijęs su tabuizacija: Dievo vardas neminimas iš pagarbos ar iš baimės, jį ištarti galima tik ypatingais atvejais (ME 1999, 237).

2.2.2.2. Būsenų pavadinimai

2.2.2.2.1. Fizinių būsenų pavadinimai

Frazeologizmas *Dievas atiduoda pupomis* vartojamas kalbant apie tokią situaciją, kai žmogus ilgai nesulaukia skolos grąžinimo. Gyvam žmogui nuvykti pas Dievą ir gauti iš jo pupų – neįvykdoma užduotis, tad aptariamą frazeologizmą galima vadinti negalimumo formule (Jasiūnaitė 2007b, 280). Negalimumo formulį esti ir daugiau, pavyzdžiui, *užmokėti angliukais anam pasauly, atiduoti po mirties panedėly*, rus. *нпу уапе Гопохе* „caro Žirnio laikais“, lenk. *za króla Świerszka* „karaliaus Svirplio laikais“ (Žuravlev 2005, 664; Jasiūnaitė 2007b, 280).

Kalbant apie nenusikaltusį žmogų vartojamas frazeologizmas *Dievo daržo nenuganyti*. Šis frazeologizmas priartina Dievą prie žmonių, nes daržo turėjimas leidžia jį įsivaizduoti kaip ūkininką.

Žmonės, gyvenantys vargingai, linkę skųstis ir priekaištauti Dievui dėl prastų gyvenimo sąlygų, bet kalbant apie kaip tik gerai gyvenantį, visko pertekusį žmogų vartojamas frazeologizmas *Dievui skųstis negalėti*.

Kalbant apie nelaimės ištiktą žmogų vartojami frazeologizmai *Dievas parodė botagą, Dievas parodė pirštą, Dievas atitraukė savo ranką*. Botagą galima interpretuoti kaip Dievo valdžios, viršenybės ženklą, naudojamą žmonėms bausti, nors jis gali apsieiti ir be botago: Dievo galią liudija gebėjimas prišaukti kam nors nelaimę ir piršto judesiu. Dievo ranka ar ją metonimiškai atstojantis pirštas gali būti laikomi tiek valdžios, globos, pagalbos, tiek sunkaus likimo, pelnytos bausmės simboliu (Jasiūnaitė 2010, 219).

Frazeologizmas *Dievą stvarstyti už kojų* taikomas sunkiai sergančiam žmogui, kuris bet kada gali mirti. Jei Dievas antropomorfinio pavidalo, velionis, keliaujantis pas aukštai gyvenantį Dievą, pirmiausia pamatys apatinės jo kūno dalis – kojas (Ten pat, 228). Kad Dievas turi antropomorfinių bruožų, leidžia teigti ir frazeologizmas *Dievo ausies nepasiekti*. Jis vartojamas kalbant tokią situaciją, kai kas nors būna neišklausytas, tad galima teigti, kad Dievas yra ne tik žmonių veiklą stebinti, bet ir viską girdinti būtybė.

Frazeologizmus *Dievo gulėta, Dievo stovėta*, reiškiančius ištikusią palaimą (kalbant apie derlių ar pyragą), galima sieti su folkloru ir Dievo senelio personažu. Dievas ne visada gyvena danguje – kartais jis pasiverčia seneliu ir vaikšto po žemę, prižiūri žmonių gyvenimą ir jų darbus (Dundulienė 2007, 36). Kiekvienam darbui atlikti reikia Dievo palaiminimo, padėjimo, todėl javai geriau auga ten, kur Dievas stovėjo, o pyragas geriau iškepa ir iškyla, jei

ant jo Dievas gulėjo. Dievas nėra pernelyg nutolęs nuo žmonių pasaulio, toks jo artumas reikalingas tam, kad būtų suintensyvintas religinis gyvenimas (Beresnevičius 1997, 328).

Visų likusių frazeologizmų, priskirtų fizinių būsenų pavadinimų grupei, reikšmė yra „mirti“. Frazeologizmai *Dievas atėmė, Dievas pasiėmė, Dievas suvalė, Dievas užmerkė akis (kam)* rodo, kad perėjimas iš gyvųjų į mirusiųjų pasaulį siejamas su mitinės būtybės įsikišimu.

Frazeologizmuose *dūšią atiduoti Dievui, dūšia Dievui, sielą atiduoti Dievui* atsiskleidžia Dievo priešpriešinimas žmogui, kuris yra mirtingas ir pasibaigus žemiškajam gyvenimui turi atiduoti savo sielą Dievui, dar plg. rus. *Богу дыуу оѡѡамъ* „Dievui sielą atiduoti – mirti“ (SD₁ 1995, 202). Minėti frazeologizmai leidžia teigti, kad mirtis tradicinėje kultūroje suvokiama kaip sielos atsiskyrimas nuo kūno. Taip pat mirtis siejama su kilimu aukštyn, į dangų – tai rodo frazeologizmas *Dieve duok dangų*, vartojamas linkint mirusiam žmogui pomirtinį gyvenimą tęsti danguje, dar plg. rus. *оѡѡравилъся к Богу на небеса* „nuvyko pas Dievą į dangų – mirė“ (SD₂ 2012, 59).

Frazeologizmai *po Dievo akimis, po Dievo akimis atsistoti, po Dievo akių* leidžia teigti, kad Dievas turi žmogiškų bruožų. Antropomorfinį Dievo pavidalą gali regėti ne visi, tik mirusieji, tampantys dvasiomis, kurios nematomos gyviesiems (Jasiūnaitė 2010, 187). Dievas gali ir kalbėti – tą rodo frazeologizmas *Dievas pašaukė*. Mirštančiajam nėra griežtos ribos tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulio, tad jis gali girdėti į aną pasaulį kviečiančius balsus.

Liaudies kultūroje mirtis metaforiškai suvokiama kaip kelionė: frazeologijoje dažnai minima, kad mirštantis žmogus rengiasi į kelionę, kurios tikslas – susitikimas su anksčiau mirusiais artimais žmonėmis, grįžimas namo, pavyzdžiui, *į namus važiuoti* „mirti“, rus. *оѡѡравилъся к праѡѡцам* „nuvyko pas protėvius – mirė“ (Tolstaja 1999, 231 t.; SD₂ 2012, 59). Christianizuotais tokių pasakymų variantais galima laikyti frazeologizmus *Dievop nueiti, pas Dievą nueiti, prie pono Dievo išvažiuoti*.

Pomirtiniame gyvenime mirusiesiems tenka atsiskaityti Dievui, atsakyti už savo atliktus darbus – tai leidžia teigti frazeologizmas *sąskaitas suvesti su Dievu*. Frazeologizme pavartotas žodis *sąskaitas* leidžia kalbėti apie gyvenimo kaip ekonominės vertybės suvokimą.

Frazeologizmai *eiti su Dievu pasišnekėti, vištas ganyti pas (par) Dievą, žąsis ginti ant Dievo, žąsis varyti į Dievą, pas poną Dievą eiti ant ganiavos* rodo, kad patekusieji į dangų užsiima tam tikra veikla: šnekasi su Dievu arba gano naminius paukščius. Pastarąja veikla užsiimdavo vaikai ir seni žmonės, tad frazeologizmai, į kuriuos patenka ganymo veiksmą reiškiantis žodis, galimi vartoti kalbant tik apie apibrėžtai amžiaus grupei priklausančius mirusius žmones.

2.2.2.2.2. Psichinių būsenų pavadinimai

Frazeologizmas *su dievais šnekėtis* vartojamas kalbant apie girtą žmogų. Svaigieji gėrimai mitologiniu požiūriu laikomi reikšmingais, nes jie pakeičia žmogaus psichinę būseną, padeda bendrauti su mitinėmis būtybėmis (Vėlius 1987, 40).

Pamaldus žmogus yra tas, kuris ieško Dievo ir yra dievobaimingas, todėl kalbant apie tokį žmogų vartojami frazeologizmai *Dievą gaudyti*, *Dievo bijantis*. Frazeologizmai *Dievui lįsti į akis*, *Dievą nešioti kišenėje*, *Dievą gaudyti glėbiais*, *Dievą gaudyti su glėbiu*, *Dievą gaudyti rieškučiomis* taikomi žmogui, apsimetančiam šventuoliu, tad galima teigti, kad pernelyg didelis pamaldumas tradicinėje kultūroje vertintas neigiamai.

Frazeologizmai *apsaugok Dieve*, *apsergėk Dieve*, *atsergėk Dieve*, *bijok Dievo*, *dievai tesaugoja*, *Dieve lenk*, *Dieve neduok*, *Dieve mylėk*, *Dieve padėk*, *Dieve saugok*, *Dieve sergėk*, *Dieve susimilk*, *ne Dieve mylėk*, *neduok Dieve* sakomi stebintis, bijant, reiškiant nepasitenkinimą, norą išvengti nepageidaujamų dalykų. Patirdami neigiamus jausmus, atsidūrę potencialiai grėsmingoje situacijoje žmonės linkę kreiptis į Dievą. Dievas suvokiamas kaip galintis suteikti pagalbą, tačiau greičiausiai nesitikima, kad jis realiai pasirodys, tad kreipimasis į dievybę šiuo atveju labiau mechaniškas.

Dievo prašoma ne tik saugoti nuo nelaimių, bet ir pildyti norus – tai leidžia teigti frazeologizmai *Dievas duos*, *duok Dieve*, sakomi ko nors tikintis, reiškiant pageidavimą.

Nors į Dievą dažniau kreipiamasi atsidūrus bėdoje, jis prisimenamas ir patiriant laimę – tai rodo džiaugiantis vartojami frazeologizmai *Dievo duota*, *Dievas duria žiburį akis*. Pastarasis frazeologizmas sakomas džiaugiantis kitą žmogų ištikusia pelnyta nelaime: Dievas naudojasi žiburiu, nes šis skleidžia šviesą ir leidžia parodyti žmogui jo padarytas klaidas, nubausti jį už nuodėmes (Jasiūnaitė 2010, 154).

Kalbant apie savų dalykų niekinimą vartojamas frazeologizmas *svetimų dievų ieškoti*, o tai atskleidžia neigiamą kitų religijų ir pakeitusių tikėjimą žmonių vertinimą tradicinėje kultūroje.

Frazeologizmai *kontrakto nepadaryti su Dievu*, *su Dievu pirštais nesudurti*, *pirštų nesudėti su Dievu*, *pirštų nesukišti su Dievu* vartojami išreiškiant nežinojimą dėl ateities, norint perspėti per anksti būsimais laimėjimais besigiriantį žmogų, nes su tokia mitine būtybe kaip Dievas reikia elgtis apdairiai, neverta mėginti su juo savo jėgų (Ten pat, 207).

2.2.3. Veiksmo aplinkybių pavadinimai

2.2.3.1. Būdą nusakantys pavadinimai

Frazeologizmai (*būti*) *kaip prie pono Dievo užpečinėje, (gyventi) kaip Dievo užpečkyje, (gyventi) kaip pas Dievą už pečiaus, (gyventi) kaip pas Dievą užpečkyje, (gyventi) kaip prie pono Dievo užkrosnyje, (jaustis) kaip pas Dievą užkrosnyje, (gyventi) kaip Dievo ausyje, (gyventi) kaip Dievo užanty, (gyventi) kaip už Dievo durų, (jauku ir šilta) kaip Dievo burnoje, (ramu) kaip Dievo ausy* vartojami kalbant apie gerą, jaukų, nerūpestingą gyvenimą. Taip gyventi galima būnant arti Dievo ar įsitaisius jo kūno ertmėje tarsi mažoje jaukioje erdvėje. Taip pat toks palaimingas būvis patiriamas atsidūrus danguje, kuriame, sprendžiant iš frazeologizmų, yra durys ir krosnis. Durys simbolizuoja tam tikrą ribą, šio ir ano pasaulio susidūrimą (Jasiūnaitė 2007c, 102). Aptariamai frazeologizmai rodo, kad krosnies skleidžiamą šilumą mėgsta ne tik žmonės, bet ir mitinės būtybės, todėl šią namų interjero dalį galima rasti ir Dievo gyvenamojoje erdvėje. Prie aptariamų pasakymų tikėtų paminėti ir frazeologizmą *Dievas gyvena*, nes jis taip pat reiškia ramų, gerą gyvenimą, kurį užtikrina buvimas šalia Dievo. Kalbant apie saugų gyvenimą dar vartojamas frazeologizmas *po Dievo sparnu*. Nors Dievas dažniau antropomorfizuojamas, šis frazeologizmas rodo, kad jam gali būti priskiriami ir zoomorfiniai požymiai.

Frazeologizmas (*gyvena*) *kaip Dievo jautelis* taikomas vyriškos lyties atstovui, kuris gyvena palaidą gyvenimą. Toks žmogus liaudies kultūroje siejamas su jaučiu, ožiu ir kitais vyriškos lyties gyvuliais, o Dievas frazeologizme minimas norint pabrėžti, kad mergininkas pasiduoda Dievo duotims, gamtiškiems polinkiams (Jasiūnaitė 2010, 315).

Ką nors gerai padarius vartojamas frazeologizmas *Dievo bobutė džiaugsis*. Mitologinės būtybės gali turėti šeimą. Sakmėse ir pasakose vaizduojami velnio motina, žmona ir vaikai (Vėlius 1987, 38). Tačiau aptariamasis frazeologizmas leidžia teigti, kad ir Dievas turi šeimą, vertinančią žmonių veiklą.

Kai norima pasakyti, kad lengvai pavyko ką nors padaryti, vartojamas frazeologizmas (*apmoviau*) *kaip Dieve padėk*, o jei kalbama apie netinkamai, prastai atliktą veiksmą, vartojami frazeologizmai *nei Dievui, nei svietui; nei Dievui, nei žmogui*. Tokiu būdu pabrėžiama, kad tam tikras darbas nereikalingas, nenaudingas nei mitinių būtybių, nei žmonių pasauliui.

Frazeologizmas *be Dievo žodžio* vartojamas kalbant apie žmones, kurie gyvena nesusituokę pagal tikėjimo reikalavimus. Manoma, kad gyvenimas kartu, neatlikus religinių santuokos apeigų, bus nesėkmingas.

Nenorint, kad įvyktų konkretus įvykis, vartojami frazeologizmai *dėl Dievo malonės, dėl Dievo meilės, Dieve gink, Dieve lenk, Dieve mylėk*, reiškiantys „jokiu būdu, tikrai ne“. Šie frazeologizmai rodo tikėjimą Dievo galia padėti išvengti nenorimo įvykio.

Kalbant apie būtinai įvyksiantį, neišvengiamą įvykį ar norint įtikinti pašnekovą, kad kas nors tikrai įvyko, vartojami frazeologizmai (*atiduosi*) *kaip Dieve padėk, (pabėgsiu) kaip Dievą matai, (laukiau) kaip Dievą myliu*, reiškiantys „būtinai, tikrai“. Tokiu būdu siekiama pabrėžti užtikrintumą, įsitikinimą perteikiamos informacijos atžvilgiu, tad galima teigti, kad aptariamais frazeologizmais žymėti modalumo atžvilgiu.

Frazeologizmo (*bus*) *kaip Dievas duos* reikšmė yra „kaip nors, kaip išeis“. Kai žmogus nėra tikras, kas jo laukia ateityje, jis palieka viską Dievo valiai – tikima, kad žmogaus likimas priklauso nuo aukštesnių jėgų.

Frazeologizmas (*virsti*) *kaip iš Dievo saujos* reiškia vešlų augalų augimą. Dievo sauja simbolizuoja vaisingumą, ją galima lyginti su gausybės ragu (Jasiūnaitė 2010, 204).

Nors su Dievu paprastai siejama gerovė, gausa, kalbant apie menkumą, mažą daiktų kiekį vartojamas frazeologizmas *ne Dievas žino kas*, o kalbant apie prastą, menką valgį vartojamas frazeologizmas (*pavalgyti*) *kaip Dievas davė*.

Frazeologizmas (*dirbti*) *kaip už Dievo lašinius* reiškia kruopščiai atliekamą darbą. Dievas šiuo atveju humoristiškai subuitinamas, nes lyg dosnus namų šeimininkas kelia geriems darbininkams vaises (Jasiūnaitė, 2007b 284).

Frazeologizmas *Dievui į langus*, vartojamas norint pašiepti netaikliai, pro šalį šaudantį žmogų, leidžia teigti, kad Dievo gyvenamojoje erdvėje yra ne tik durys ir krosnis, bet ir langai, tad atrodo, kad jis kaip ir kaimo kultūros atstovai gyvena troboje.

Kalbant apie nerūpestingai atliekamą veiksmą vartojamas frazeologizmas (*imti*) *kaip iš Dievo aruodo*. Dievas laikomas itin turtinga mitine būtybe, tad jam turėtų priklausyti toks didelis aruodas, iš kurio imant grūdus būtų galima nesirūpinti, kad jų sumažės. Tiek šis, tiek anksčiau aptarti frazeologizmai leidžia teigti, kad Dievas frazeologijoje dažnai subuitinamas: jis kaip turtingas ūkininkas turi ne tik gyvulių, daržą, bet ir neišsenkamą aruodą, lašinių, kuriais vaišina gerus darbininkus, tarsi paprastas žmogus gyvena troboje. Toks Dievo vaizdavimas buitinėje aplinkoje reikalingas tam, kad jo vaizdinys būtų perteiktas per valstiečiams atpažįstamos aplinkos ženklus (ME 1999, 277).

2.2.3.2. Kiekį nusakantys pavadinimai

Kalbant apie didelį daiktų kiekį ar gausų žmonių būrį vartojami frazeologizmai *Dievas davė ir dribtelėjo, be Dievo žinios, Dievo galybė*. Dievas laikomas itin turtinga mitine būtybe, tad su juo siejama visokeriopa gausa, perteklius (ME 1999, 268).

2.2.3.3. Laiką nusakantys pavadinimai

Frazeologizmai *Dievui nekėlus, Dievui nežinant, Ponedievas neatsikėlęs* vartojami kalbant apie labai ankstų paros metą, kai dar tamsu ir nėra prašvitę. Dievas žmonių veiklą stebi tik dieną, o naktį jam, kaip ir žmonėms, reikia poilsio ir miego. Jei šviesu paros metu veikia Dievas, naktis yra velnio pasirodymo laikas (Vėlius 1987, 57).

2.2.3.4. Vietą nusakantys pavadinimai

Frazeologizmas *po Dievo dangčiu* vartojamas kalbant apie žmogų, kuris gyvena lauke, po atviru dangumi. Žodis *dangtis* frazeologizme pavartotas kaip dialektizmas, kurio reikšmė yra „stogas“ (Jasiūnaitė 2010, 14). Mitinės pasaulėžiūros žmonės dangų suvokė kaip pasaulį gaubiantį patiesalą, audeklą, dangtį ar stogą, kurį remia ir su žeme jungia medis ar stulpas (Čepienė 2014, 57; Laurinkienė 2019, 17).

2.2.4. Ypatybių pavadinimai

Apibūdinant netikusį žmogų, norint pabrėžti, kad jis nereikalingas nei Dievui, nei velniui, vartojami frazeologizmai *nei Dievo rykštė, nei velnio pagaikštis; nei Dievui pypkė, nei velniui kačerga; nei Dievui šakės, nei velniui kačerga; nei Dievui žvakė, nei velniui ant šakių; nei Dievui žvakė, nei velniui kačerga; nei Dievui žvakės, nei velniui šakės; nei Dievui žvakės, nei viesui šakės*. B. Jasiūnaitė (2010, 151) teigia, kad slavų kilmės posakis *nei Dievui žvakė, nei velniui kačerga* yra pirminis, o likę frazeologizmai lietuvių kalboje atsirado kaip jo variantai. Frazeologizmuose kinta daiktavardiniai komponentai: su Dievu siejama rykštė, pypkė, šakės, žvakė, su velniu – pagaikštis, kačerga, šakės. Frazeologizmuose minimi su ūkio darbais susiję atributai atskleidžia mitiniam mąstymui būdingą idėją apie dievų ir kitų mitinių būtybių darbavimąsi (Jasiūnaitė 2008, 246). Pasak Norberto Vėliaus (1987, 40), rūkymas ir tabakas paprastai siejami su velniu, tačiau frazeologizmas *nei Dievui pypkė, nei*

velniui kačerga leidžia teigti, kad ir Dievas rūko. Tokius Dievo ir velnio atributus kaip rykštė, šakės, pagaikštis, kačerga sieja tai, kad jie gali atlikti lazdos funkciją, o ši simbolizuoja mitinio personažo valdžią, galybę (Jasiūnaitė 2010, 128).

Frazeologizmas *Dievo ožka* taip pat reiškia netikusį žmogų. Ožka laikoma velnio kūrybos rezultatu, tačiau sakmėse pasakojama, kad velnias dažnai neužbaigia savo darbo: sukuria nejudančią ožką, kuriai gyvybę suteikia Dievas (ME 1999, 241).

Dievas globoja tai, kas laikoma menku ar silpnu, todėl apibūdinant menkus, prastus daiktus ar silpnus žmones vartojami frazeologizmai *Dievo žodžiu laikytis, ne Dievas žino koks, (rakandai) kaip Dievas davė, Dievo duotas*.

Kalbant apie garbaus amžiaus žmogų vartojamas frazeologizmas *Dievas užmiršo*. Tokiu būdu norima pabrėžti, kad žmogus toks senas, jog net viską žinantis Dievas negalėtų pasakyti jo tikslaus amžiaus. Dievas taip pat užmiršta tolimas, nuošalias vietas, apie kurias kalbant vartojami frazeologizmai *Dievo užmirštas, Dievo ir žmonių užmirštas*. Apibūdinant atkampią vietą dar gali būti vartojamas frazeologizmas *į Dievo paskvernę užkištas*. Tolimos vietos su Dievu greičiausiai siejamos dėl to, kad iš tiesų niekas nežino, kur gyvena ši mitinė būtybė.

Frazeologijoje dažnai aiškinamasi, iš kur atsiranda vaikai. Liaudies kultūroje esama keleto populiarių motyvų: manoma, kad vaikus atneša paukščiai, kad vaikai randami vandenyje, palyginti dažnai minimas vaikų atsiradimas iš dangaus, pavyzdžiui, ukr. *Ты з неба упала, а я поймала* „Tu iš dangaus nukritai, o aš sugavau“ (Vinogradova 1999, 236). Vaiką gali duoti ir Dievas – tai rodo frazeologizmas *(vaikas) kaip iš Dievo delno*, vartojamas kalbant apie gražų kūdikį. Graži žmogaus išvaizda frazeologijoje siejama su Dievu, o bjauri – su velniu, tą patvirtina frazeologizmai *(pajuodęs) kaip skudurų velnias, pupų velnias*, reiškiantys apsileidėlį ar baidyklę. Su Dievu siejamas ne tik išvaizdumas, bet ir būdo gerumas – tai rodo frazeologizmas *Dievo regėtas*, vartojamas giriant gerą žmogų. Bjauraus būdo žmogus laikomas nevertu Dievo dėmesio, tad kalbant apie tokį žmogų vartojamas frazeologizmas *Dieve nematyk*.

2.2.5. Asmenų pavadinimai

Frazeologizmas *Dievo avinas* reiškia Kristų. Žydai Velykų išvakarėse aukodavo Dievui ėriuką kaip padėką už naujagimių išsaugojimą vaduojantis iš Egipto nelaisvės (Butkus 2009, 45). Lygiai taip pat Kristų, paaukotą žmonių nuodėmėms išpirkti, galima vadinti velykiniu avinėliu. Frazeologizmas *Dievo avinas*, kaip ir *Dievo avelė, Dievo avinėlis*, dar vartojamas kalbant apie puskvailį, neišmanėlį. Tokios ironiškos reikšmės atsiradimą lėmė tai,

kad biblizmai kasdienėje vartosenoje ilgainiui desakralizuojami (Dubrovina 2012, 90). Kalbant apie neišmanėlį dar gali būti vartojamas frazeologizmas *Dievo mulkis*. Tokiu būdu pabrėžiama, kad kvailumas yra tam tikro žmogaus prigimtinė savybė, kurią jam skyrė Dievas. Panašus aiškinimas tikėtų kalbant ir apie frazeologizmą *Dievo nepena*, reiškiantį besotį žmogų. Dievas frazeologizme minimas veikiausiai norint pabrėžti, kad tam tikras žmogus iš prigimties pasižymi nepasotinamu apetitu, kad tokį jį sukūrė Dievas.

Frazeologizmai su žodžiu *Dievas* vartojami kalbant apie religingus žmones: frazeologizmas *Dievo tarnas* reiškia bažnyčios tarnautoją ar kunigą, kuris krikščionių laikomas tarpininku tarp Dievo ir tikinčiųjų, Dievo tarnu žemėje. Dažnai besimeldžiantis, dievobaimingas žmogus įvardijamas frazeologizmais *Dievo nešiotė*, *Dievo krėslelis*. Pastarajame frazeologizme minimą krėslą galima laikyti Dievo valdžios simboliu.

Frazeologizmas *Dievo anūkas* taikomas privilegijuotam žmogui. Dievas yra išskirtinio statuso, ypatingomis savybėmis pasižyminti mitinė būtybė, tad privilegijų turėtų įgyti ir tie, kurie susiję su Dievu giminystės ryšiais.

Frazeologizmai *Dievo gaidys*, *Pondievo gaidys* taikomi menkam, bet piktam ir pasipūtusiam žmogui, o *Pondievo višta* – neišmanančiai, žioplai moteriai. Naminiai paukščiai neretai minimi neigiamos konotacijos posakiuose: višta siejama su kvailu, silpnu, o gaidys – su agresyviu žmogumi (Karpovičienė 2010, 295).

Frazeologizmas *Dievo drigantas* vartojamas kalbant apie elgetą. Frazeologizme pavartotas žodis *drigantas*, reiškiantis eržilą, suteikia pasakymui ironišką atspalvį. Elgetaujantys žmonės turėjo ypatingą statusą visuomenėje, tikėta, kad jie per maldas palaiko ryšį su Dievu (Mardosa 2003, 854). Manyta, kad pats Dievas gali pasiversti elgeta ir įgijęs tokį pavidalą tikrinti, kaip žmonės laikosi jo priesakų (Beresnevičius 1997, 328).

Frazeologizmas *Dievo rasa* reiškia lieso kūno sudėjimo žmogų. Rasos lašeliai yra nedideli, smulkūs, dėl to rasa ir siejama su liesu žmogumi. Dievas frazeologizme minimas dėl to, kad viena iš šios mitinės būtybės funkcijų – rūpintis silpnaisiais. Toks pat aiškinimas tikėtų ir kalbant apie frazeologizmą *Dievo viešnia*, reiškiantį ligotą moterį, ir apie frazeologizmą *Dievo ženklintas*, reiškiantį fizinę negalią turintį žmogų.

2.2.6. Abstrakčių dalykų ir reiškinių pavadinimai

Frazeologizmo *Dievo bitys*, *Dievo ir medus* reikšmė yra „ne mūsų reikalas“. Šis frazeologizmas leidžia teigti, kad Dievas danguje ne tik laiko gyvulius, prižiūri daržą, bet ir

užsiima bitininkyste. Bitės tradicinėje kultūroje buvo gerbiamos ir laikomos šventais vabzdžiais, nes iš jų vaško buvo daromos bažnyčioms skirtos žvakės (Jasiūnaitė 2010, 331).

Frazeologizmai *Dievo užmačia*, *Dievo pirštas*, *Dievo rykštė* vartojami kalbant apie nelaimę, piktą likimą. Rykštę galima interpretuoti kaip Dievo valdžios atributą, bausmės įrankį. Dievo pirštas, kaip ir Dievo ranka, gali būti laikomas nelaimės simboliu. Dievas siunčia žmonėms ne tik bausmes, bet ir laimingą patirtį – tai leidžia teigti frazeologizmai *Dievo meilė*, *Dievo laimė*, *Dievo malonė*, vartojami kalbant apie laimę, laimingą atsitiktinumą.

Frazeologizmų *Dievas mieliausias žino*, *Dievas Tėvas žino*, *Dievas žino*, *dievai žino kas*, *vienas Dievas žino* reikšmė yra „nežinia“, jie vartojami abejojimą nežinojimą perteikiamos informacijos atžvilgiu, o tai leidžia juos laikyti žymėtus modalumo atžvilgiu.

Frazeologizmai *Dievo dovana*, *Dievo kibirkštis* vartojami kalbant apie kurio nors žmogaus talentą. Ne visi žmonės iš prigimties talentingi – ypatingais gabumais pasižymi tik tie, kuriuos apdovanoja Dievas.

Frazeologizmai *Dievo keliai*, *Dievo ranka*, *Dievo rankos pirštas* reiškia likimą, lemtį. Dievas tradicinėje kultūroje suvokiamas kaip žmogaus likimą reguliuojanti mitinė būtybė. Frazeologizmas *Dievo apvaizdos pirštas* taip pat vartojamas kalbant apie neišvengiamą situaciją, nes Dievas – itin galinga mitinė būtybė, kurios nulemti įvykiai visada išsipildo. Lietuvių tautosakoje žmogaus likimu rūpinasi laimė, tačiau aptarti frazeologizmai rodo, kad tokia funkcija priskiriama ir Dievui (Vėlius 1977, 81).

2.2.7. Žmogaus kūno dalių pavadinimai

Frazeologizmas *Dievo rasoda* vartojamas kalbant apie ūsus. Į frazeologizmą patenkantis žodis *rasoda* suteikia pasakymui juokaujamąją reikšmę, nes jis reiškia neišretintus daržovių daigus. Tradicinėje kultūroje tankūs vyrų ūsai itin vertinti, jų neturėjusiems jaunuoliams įvairiais būdais buvo patariama skatinti jų augimą (Jasiūnaitė 2010, 297).

Frazeologizmas *Dievo čebatai* reiškia basas kojas. Šį frazeologizmą galima aiškinti remiantis bibline legenda apie pirmuosius žmones. Kai Dievas sukūrė Adomą ir Ievą, iš pradžių jie buvo nuogi ir basi, tik suvalgę uždraustą vaisių jie suvokė savo nuogumą. Dėl to frazeologizmas *Dievo čebatai* siejamas su biblinių personažų basumu, natūralia pirmųjų žmonių būseną.

Išvados

Atlikus frazeologizmų su žodžiu *Dievas* skirstymą pagal struktūrą pastebėta, kad junginio formos frazeologizmų rasta beveik tris kartus daugiau nei sakinio formos frazeologizmų. Nustatyta, kad sakinio formos frazeologizmų predikatiniam centrui priklausantys veiksniai dažniausiai reiškiami žodžio *Dievas* vardininku, tariniai – įvairiais asmenuojamųjų veiksmažodžių formų laikais. Junginio formos frazeologizmų dėmenis dažniausiai sieja prijungiamasis sintaksinis ryšys, mažiau rasta lyginamųjų ir sujungiamųjų frazeologizmų. Pastebėta, kad pagrindiniu lyginamųjų frazeologizmų dėmeniu dažniau eina veiksmažodis, rečiau – būdvardiškasis žodis. Pagrindiniu prijungiamųjų frazeologizmų dėmeniu palyginti dažnai eina daiktavardis ir veiksmažodis, rečiau – būdvardiškasis žodis. Išanalizavus frazeologizmus su žodžiu *Dievas* pagal struktūrą nustatyta, kad gausiausią grupę sudaro daiktavardiniai prijungiamieji junginio formos frazeologizmai, kuriuose žodis *Dievas*, išreikštas kilmininko linksniu, užima priklausomojo dėmens poziciją.

Frazeologizmai pagal reikšmę buvo suskirstyti į septynias grupes: daiktų ir reiškinių, veiksmų, veiksmo aplinkybių, ypatybių, abstrakčių dalykų ir reiškinių, asmenų, žmogaus kūno dalių pavadinimus. Nustatyta, kad daugiausia frazeologizmų su žodžiu *Dievas* priskirta būdą, fizinę ir psichinę būseną reiškiančių pavadinimų grupėms. Mažiausiai rasta vietą, laiką, kiekį ir žmogaus kūno dalis įvardijančių frazeologizmų.

Palyginus frazeologizmų klasifikaciją pagal struktūrą ir reikšmę pastebėta, kad beveik visi frazeologizmai, patenkantys į daiktų ir reiškinių, asmenų, abstrakčių dalykų ir reiškinių, žmogaus kūno dalių grupes, yra daiktavardiniai prijungiamieji junginio formos frazeologizmai. Dauguma frazeologinių veiksmų pavadinimų pagal struktūrą yra sakinio formos arba veiksmažodiniai prijungiamieji junginio formos frazeologizmai. Didesnė dalis frazeologizmų, įvardijančių veiksmo aplinkybes, yra veiksmažodiniai lyginamieji junginio formos frazeologizmai. Frazeologizmai, žymintys ypatybes, pagal struktūrą yra būdvardiniai prijungiamieji, sujungiamieji arba būdvardiniai lyginamieji junginio formos frazeologizmai.

Dievui frazeologijoje priskiriami gyvosios ir negyvosios gamtos objektai, reiškiniai, atsirandantys be žmogaus pastangų, krikščioniškų apeigų elementai, ypatingą vertę turintys, naudingi daiktai. Dievas frazeologijoje siejamas ir su religingais, gero būdo, gražios išvaizdos, ypatingais gabumais pasižyminčiais žmonėmis, taip pat jis globoja psichologiškai ar fiziškai silpnus žmones. Dievas rūpinasi ne tik gyvaisiais, bet ir mirusiaisiais, tad jį galima vadinti ambivalentiška mitine būtybe.

Dievui frazeologijoje suteikiami antropomorfiniai bruožai: jis stebi žmonių veiklą, išklauso jų prašymus, kviečia mirštančius į aną pasaulį, įgyja senelio pavidalą ir vaikšto po žemę padėdamas žmonėms atlikti darbus. Taip pat Dievas frazeologijoje dažnai subuitinamas, įsivaizduojamas kaip turtingas ūkininkas. Dievo vaizdavimas buitinėje aplinkoje nepaneigia jo didingumo: Dievas tradicinėje kultūroje suvokiamas kaip galinga, pelnytai baudžianti, žmogaus likimu disponuojanti mitinė būtybė.

Sunku tiksliai nustatyti, koks Dievas – priklausantis senajam lietuvių ar krikščioniškajam tikėjimui – minimas frazeologizmuose, todėl jį galima vadinti sinkretiniu.

Šis bakalauro darbas gali būti įdomus ir naudingas kalbininkams, analizuojantiems frazeologizmus su mitinių būtybių pavadinimais. Frazeologizmų su žodžiu *Dievas* tyrinėjimas galėtų būti pratęstas lyginant lietuvių kalbos frazeologizmus su kitų kalbų frazeologizmais, į kuriuos patenka šios mitinės būtybės pavadinimas.

Literatūra ir šaltiniai

- Balys, Jonas 1998, *Raštai 1*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Balsys, Rimantas 2006, *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Balsys, Rimantas 2014, *Pagoniškojo lietuvių ir prūsų panteono raida*, Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
- Barauskaitė, Janina 1982, *Lietuvių kalbos frazeologizmai*, Vilnius: Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija.
- Baužytė-Čepinskienė, Galina (red.) ir kt. 1992, *Šventasis Raštas 4: Naujasis Testamentas*, Vilnius: Vaga.
- Beresnevičius, Gintaras 1990, *Dausos: pomirtinio gyvenimo samprata senojoje lietuvių pasaulėžiūroje*, Klaipėda: Gimtinė.
- Beresnevičius, Gintaras 1997, *Religijų istorijos metmenys*, Vilnius: Aidai.
- Bučienė, Laima 2014, *Lietuvių kalbos sintaksė: teorija ir praktika I*, Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
- Būgienė, Lina 1999. Mitinis vandens įprasminimas lietuvių sakmėse, padavimuose ir tikėjimuose, *Tautosakos darbai* 11(18), 13–85. Prieiga internetu: http://tautosmenta.lt/wp-content/uploads/2013/12/Bugiene_Lina/Bugiene_TD_18_1999.pdf (žiūrėta 2022-03-07).
- Butkus, Alvydas 2009, *Sparnuotieji žodžiai*, Kaunas: Aesti.
- Čepienė, Irena 2014, Kai kurie mitinės pasaulėkūros aspektai lietuvių tradicinėje kultūroje, *Geografija ir edukacija: mokslo almanachas* 2, 56–65. Prieiga internetu: <https://www.lgd.lt/sites/default/files/20-33-1-SM.pdf> (žiūrėta 2022-04-29).
- Dixon, Robert Malcolm Ward 2006, Complement clauses and complementation strategies in typological perspective, in: Robert Malcolm Ward Dixon, Alexandra Yurievna Aikhenvald (ed.), *Complementation: A cross-linguistic typology*, Oxford: OUP, 1–14.
- Dundulienė, Pranė 2007, *Senovės lietuvių mitologija ir religija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- FŽ – Jonas Paulauskas (red.) 2001, *Frazeologijos žodynas*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Gimbutienė, Marija 2002, *Baltų mitologija: senovės lietuvių deivės ir dievai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

Gliwa, Bernd, Daiva Šeškauskaitė 2010, Kas bendra tarp *dievmedis* ir *dievas, dievai?*, *Respectus philologicus* 22(17), 205–218. Prieiga internetu: <https://www.zurnalai.vu.lt/respectus-philologicus/article/view/15765/14768> (žiūrėta 2022-03-10).

Greimas, Algirdas Julius 2005, *Lietuvių mitologijos studijos*, Vilnius: Baltos lankos.

Gries, Stephan Thomas 2008, Phraseology and linguistic theory: A brief survey, in: Sylviane Granger, Fanny Meunier (ed.), *Phraseology: an interdisciplinary perspective*, 3–26.

Grigas, Kazys 1976, *Lietuvių patarlės*, Vilnius: Vaga.

Gudavičius, Aloyzas 2000, *Etnolingvistika*, Šiauliai: Šiaulių universitetas.

Jakaitienė, Evalda 2009, *Leksikologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Jasiūnaitė, Birutė 2007a, „Dievas kojas aunas“ (Mitologinių personažų daiktai frazeologijoje: apdaras ir apavas), *Baltistica* 42(3), 437–456.

Jasiūnaitė, Birutė 2007b, „Dievo pyragas“ (Mitologinių personažų daiktai frazeologijoje: valgis ir gėrimas), *Baltistica* 42(2), 271–298.

Jasiūnaitė, Birutė 2007c, „Velnio kėdė“ (Mitologinių personažų aplinka frazeologijoje: namai, sodyba, bažnyčia), *Baltistica* 42(1), 89–112.

Jasiūnaitė, Birutė 2008, „Raganos šluota“ (Mitologinių personažų įrankiai frazeologijoje), *Baltistica* 43(2), 245–261.

Jasiūnaitė, Birutė 2010, *Šventieji ir nelabieji frazeologijoje ir liaudies kultūroje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Jasiūnaitė, Birutė 2018, *Lietuvių velniavardžiai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Judžentis, Artūras 2012, *Lietuvių kalbos gramatinės kategorijos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Kabašinskaitė, Birutė 1998, *Liaudies etimologija ir artimi reiškiniai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Karpovičienė, Anna 2010, Ornitomorfinis žmogaus apibūdinimas lietuvių, latvių ir rusų kalbose, *Baltistica* 45(2), 285–299.

Klimka, Libertas 2019, Varpai tautosakoje ir tikėjimuose, *Gimtasai kraštas* 17(2), 46–49. Prieiga internetu: <http://www.ziemgala.lt/saugykla/pdf/7-Klimka.pdf> (žiūrėta 2022-03-15).

Končius, Ignas 1996, *Žemaičio šnekos*, Vilnius: Vaga.

Labutis, Vitas 1998, *Lietuvių kalbos sintaksė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Laurinkienė, Nijolė 2004, Vaivorykštė lietuvių žodinėje tradicijoje, *Tautosakos darbai* 20(27), 184–202. Prieiga internetu: <http://tautosmenta.lt/wp->

content/uploads/2013/12/Laurinkiene_Nijole/Laurinkiene_TD_27_2004.pdf (žiūrėta 2022-05-04).

Laurinkienė, Nijolė 2019, *Dangus baltų mitiniame pasaulyvaizdyje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Liutkevičienė, Danutė, Klementina Vosylytė 2014, Frazologizmų pateikimas *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne*, in: Ritutė Petrokienė (sud.), *Leksikografija ir leksikologija*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 230–244.

LKŽ^e – Gertrūda Naktinienė (red.), *Lietuvių kalbos žodynas* 1–20 (1941–2002): elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (www.lkz.lt/).

Marcinkevičienė, Rūta 2001, Tradicinė frazeologija ir kiti stabilūs žodžių junginiai, *Lituanistica* 47(4), 81–98. Prieiga internetu: <http://www.elibrary.lt/resursai/LMA/Lituanistica/L-081.pdf> (žiūrėta 2022-02-25).

Mardosa, Jonas 2003, Elgetos ir elgetavimas XX a. pirmojoje pusėje, in: Vida Girininkienė (red.), *Seredžius*, Vilnius: Versmė, 847–856.

ME – Jonas Kubilius (red.) 1999, *Mitologijos enciklopedija* 2, Vilnius: Vaga.

Nunberg, Geoffrey, Ivan Sang, Thomas Wasow 1994, Idioms, in: *Language* 70(3), 491–538. Prieiga internetu: <https://www.yumpu.com/en/document/read/5083765/idioms-geoffrey-nunberg-ivan-a-sag-thomas-wasow> (žiūrėta 2022-03-18).

Palionis, Jonas 1999, *Kalbos mokslo pradmenys*, Vilnius: Jandrija.

Paulauskienė, Aldona 2015, *Svarbesniosios XX amžiaus lietuvių kalbos gramatikos*, Vilnius: Gimtasis žodis.

Pikčilingis, Juozas 1975, *Lietuvių kalbos stilistika* II, Vilnius: Mokslas.

Račiūnaitė, Rasa, Dalia Senvaitytė, Arūnas Vaicekuskas 2001, *Senovės lietuvių pasauležiūra*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

SD₁ – Никита Ильич Толстой (ред.) 1995, *Славянские древности* 1, Москва Международные отношения.

SD₂ – Светлана Михайловна Толстая (ред.) 2012, *Славянские древности* 5, Москва Международные отношения.

Senvaitytė, Dalia 2006, Psichotropiniai augalai lietuvių tradicijoje, *Liaudies kultūra* 109(4), 21–25. Prieiga internetu: http://tautosmenta.lt/wp-content/uploads/2013/12/Senvaityte_Dalia/Senvaityte_LK_2006_4.pdf (žiūrėta 2022-03-29).

Vaitkevičienė, Daiva 2001, *Ugnies metaforos*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Vėlius, Norbertas (sud.) 1996, *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai 1: Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Vėlius, Norbertas 1977, *Mitinės lietuvių sakmių būtybės*, Vilnius: Vaga.

Vėlius, Norbertas 1987, *Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis*, Vilnius: Vaga.

Vosylytė, Klementina 1972, Lietuvių kalbos lyginamųjų frazeologizmų santykis su aplinka, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 13, 101–109.

Vosylytė, Klementina 1983, Bendrieji lyginamųjų frazeologizmų bruožai ir kategoriniai požymiai, *Lietuvių kalbotyros klausimai* 22, 205–223.

Zinkevičius, Zigmas 1987, *Lietuvių kalbos istorija 2: Iki pirmųjų raštų*, Vilnius: Mokslo.

Арсентьева, Елена Фридриховна 1989, *Сопоставительный анализ фразеологических единиц*, Казань: Издательство Казанского Университета. Prieiga internetu: <https://www.booksite.ru/fulltext/arsentieva/text.pdf> (žiūrėta 2022-05-02).

Баранов, Анатлогий Николаевич, Дмитрий Олегович Добровольский 2008, *Аспекты теории фразеологии*, Москва: Знак.

Виноградова, Людмила Николаевна 1999, Народная фразеология, объясняющая, откуда берутся дети, in: Вероника Николаевна Телия (отв. ред.), *Фразеология в контексте культуры*, Москва: Языки русской культуры, с. 229–234.

Дубровина, Кира Николаевна 2012, *Библейские фразеологизмы в русской и европейской культуре*, Москва: ФЛИНТА.

Журавлев, Анатолий Федорович 2005, *Язык и миф. Лингвистический комментарий к труду А. Н. Афанасьева «Поэтические воззрения славян на природу»*, Москва: Индрик.

Толстая, Светлана Михайловна 1999, Славянские народные представления о смерти в зеркале фразеологии, in: Вероника Николаевна Телия (отв. ред.), *Фразеология в контексте культуры*, Москва: Языки русской культуры, с. 229–234.

Summary

Bachelor thesis discusses phraseological units with the word *God*. This work aims to analyze phraseological units that include the word *God* in terms of structure and meaning. Two hundred phraseological units were selected from the "Dictionary of the Lithuanian Language" (I–XX, 1941–2002) and the "Dictionary of Phraseology" (2001). According to structure phraseological units were classified into phrases and sentences. It has been noticed that the subject in phraseological units in the form of a sentence is mostly expressed as the word *God* in the nominative case and the predicate is expressed in various forms of personalized verbs. Components of phraseological units in the form of a phrase are mostly linked by subordination. Such phraseological units are mostly noun phrases in which a certain noun occurs in the head position and the word *God* in the genitive case occurs in the dependent position. According to meaning phraseological units were classified into names of objects and phenomena, actions, circumstances of action, features, persons, abstract things and phenomena, parts of the human body. Most phraseological units with the word *God* denote manner, physical condition and mental state. It has been noticed that *God* in phraseology is often anthropomorphized and depicted in the domestic environment. This bachelor thesis can be interesting and useful for linguists who analyze phraseological units with the names of mythical creatures.

Priedai

1 priedas. Frazeologizmų su žodžiu *Dievas* klasifikacijos pagal struktūrą apibendrinimas lentelėje

1 lentelė. *Frazeologizmų su žodžiu Dievas klasifikacija pagal struktūrą*

Kategorija	Frazeologizmų skaičius
Sakinio formos	52
Junginio formos	
Sujungiamieji	9
Lyginamieji	
Veiksmažodiniai	19
Būdvardiniai	4
Prijungiamieji	
Daiktavardiniai	62
Veiksmažodiniai	47
Būdvardiniai	7

**2 priedas. Frazeologizmų su žodžiu *Dievas* klasifikacijos pagal reikšmę apibendrinimas
lentelėje**

2 lentelė. *Frazeologizmų su žodžiu Dievas klasifikacija pagal reikšmę*

Kategorija	Frazeologizmų skaičius
Ypatybių pavadinimai	19
Abstrakčių dalykų ir reiškinių pavadinimai	18
Asmenų pavadinimai	16
Žmogaus kūno dalių pavadinimai	2
Veiksmų pavadinimai	
Aktyvių veiksmų pavadinimai	25
Būsenų pavadinimai	
Fizinių būsenų pavadinimai	31
Psichinių būsenų pavadinimai	31
Veiksmo aplinkybių pavadinimai	
Būdo pavadinimai	34
Laiko pavadinimai	3
Vietos pavadinimai	1
Kiekio pavadinimai	3
Daiktų ir reiškinių pavadinimai	
Socialinės sferos objektų ir reiškinių pavadinimai	7
Gamtos objektų ir reiškinių pavadinimai	
Negyvosios gamtos objektų ir reiškinių pavadinimai	5
Gyvosios gamtos objektų ir reiškinių pavadinimai	
Augalų pavadinimai	5
Gyvūnų pavadinimai	7

3 priedas. Abėcėlinis frazeologizmų su žodžiu *Dievas* sąrašas

1. **Ant Dievo valios palikti** „atsisakyti globoti, prižiūrėti; atiduoti likimo valiai“: Paliko vaiką an Dievo valios Skdt.
2. **(Apmoviau) kaip Dieve padėk** „lengvai“: Apmoviau (*apgavau*) kaip Dieve padėk Brs.
3. **Apsaugok Dieve** 1) „sakoma stebintis kuo nepageidaujamu, nenorint ko“: Piktumas – apsaugok Dieve! Tršk. 2) „sakoma norint ko nors išvengti“: Apsaugok Dieve nuo tokių žmonių! Tršk.
4. **Apsergėk Dieve** „sakoma stebintis, baisintis kuo, nenorint ko“: Apsergėk Dieve, aš to nedariau! Ds.
5. **(Atiduosi) kaip Dieve padėk** „tikrai“: Kad gerai uždės diržo skersai, tai atiduosi kaip Dieve padėk Brs.
6. **Atsergėk Dieve** „sakoma stebintis kuo“: Teip supyko, kad atsergėk Dieve! Trgn.
7. **Be Dievo žinios** „daug“: Pridirbo be Dievo žinios Ds.
8. **Be Dievo žodžio** „nesusituokę pagal tikėjimą“: Be Dievo žodžio gyveno, nesekės i vaikams, kaip keikte užkeikė Krš.
9. **Bijok Dievo** 1) „sakoma stebintis“: Bijok Dievo, kiek šiemet javų privertėme! Grž. 2) „sakoma piktinantis“: Bijok Dievo, kas tai matė taip daryti! Gs.
10. **(Bus) kaip Dievas duos** „kaip nors, kaip išeis“: Nūnai dieną bus ant karto atsikąsti, o rytoj – kaip Dievas duo Rod.
11. **(Būti) kaip prie pono Dievo užpečinėje** „labai gera, jauku“: Ana taip yra kaip prie pono Dievo užpečinėj, nė kokio vargo nėra mačiusi Plt.
12. **Dėl Dievo** „sakoma labai ko prašant“: Jurgi, neik!.. Dėl Dievo, – tarė iš užkrosnės moteriškė Cvir.
13. **Dėl Dievo malonės** „jokiu būdu“: Neik tamsta, dėl Dievo malonės neik, – kalbina Ona prieškambarėje Audvidį Šein.
14. **Dėl Dievo meilės** „jokiu būdu“: Dėl Dievo meilės prašau, niekur neikite, kol išauš rytas Vencl.
15. **Dievą gaudyti** „būti pamaldžiam“: Ans per daug tą Dievą gaudo Lnk.
16. **Dievą gaudyti glėbiais** „dėtis šventuoliu“: Dievą glėbiais gaudo, o velnias kupra joja Yl.
17. **Dievą gaudyti rieškučiomis** „apie perdėtą pamaldumą“: Ji atsiklaupė pas groteles, suėmė rankas ir dui melstis, dui poteriaut, rodos, rieškučiom Dievą gaudo LTR (Al).
18. **Dievą gaudyti su glėbiu** „būti pernelyg pamaldžiam“: Dievą su glėbiu gaudo, velnią su subine šaudo Žd.

19. **Dievą nešioti kišenėje** „būti perdėtai pamaldžiam“: Dievą kišenėje nešioja, o velnią po laukus gainioja Simon.
20. **Dievą stvarstyti už kojų** „sunkiai sirgti“: Mano diedas Dievą už kojų stvarstė Vlk.
21. **Dievą varinėti į medį** „per daug reikalauti, skųstis“: Ko trūksta, ko negyvenam, nevarinėkiam Dievo į medį Krš.
22. **Dievą varyti į medį** „per daug reikalauti, skųstis“: Varo žmonys Dievą į medį, zyzia be vieno galo Rdn.
23. **Dievai tesaugoja** „sakoma ko vengiant ar bijant“: Nenoriu aš į jį žiūrėti, tesaugoja mane dievai susitikti su juo Krėv.
24. **Dievai žino kas** „koks nors svarbus dalykas“: Manėme, kad tame maiše dievai žino kas... Vencl.
25. **Dievas antyje** „apie viešai rodomą pamaldumą“: Ar nežinai, pas ją Dievas anty, velnias širdy, kam būt davatka Jnš.
26. **Dievas atėmė** „mirė“: Parneški, žirge, mandierėlę mieliems tėveliams, seserims, tegu ją plaus su ašarėlėmis, pakolaik Dievas ir juos n’atims Vaič.
27. **Dievas atiduoda pupomis** „lieka skola“: O jau kaip paskolinu, tai Dievas pupom ataduoda man Švnč.
28. **Dievas atitraukė savo ranką** „sakoma nesisekant“: O jeigu Dievas savo ranką atitraukia, nebeduodamas pasisekim žemdirbiui, tai jau ir eina viskas atbulai Simon.
29. **Dievas baras KrvP, Jnš** „sakoma griaudžiant“.
30. **Dievas burnoje, velnias už ančio** Lg „sakoma apie gražiai šnekantį, bet blogai manantį ar darantį“.
31. **Dievas davė ir dribtelėjo** „apie dosnumą“: Dievas davė obuolių ir dribtelėjo, nemokam suvartoti Krš.
32. **Dievas duos** „sakoma ko tikintis“: Dievas duos, sugrįš dar, pasimatys ir pasibus su visais Ap.
33. **Dievas duria žiburį į akis** „sakoma džiaugiantis kito nelaime“: Seniai Bendoriams taip reikėjo, žiburį Dievas duria į akis! – šaukė kita boba. – Tai buvo nusukti mano pusantro rublio. Užtai dabar vaikas pasikorė Žem.
34. **Dievas gyvena** „ramu, gera“: Jūs namuose Dievas gyvena Brt.
35. **Dievas mieliausias žino** „nežinia“: Dievas mieliausias žino, kaip ten buvo! Rdm.
36. **Dievas parodė botagą** „apie ištiktą nelaimės“: Dievas jiems parodė botagą Plv.
37. **Dievas parodė pirštą** „apie ištiktą nelaimės“: Dievas savo pirštą parodys KrvP (Zp).
38. **Dievas pasiėmė** „mirė“: Paskui vaikeli, kaip žmonės sako, Dievas pasiėmė Zur.
39. **Dievas pašaukė** „mirė“: Nežinom nė vienas, kada Dievas pašauks Trgn.

40. **Dievas suvalė** „mirė“: Gera, kad Dievas ir suvalė: senelė jau bebuvo Žem.
41. **Dievas Tėvas žino** Srv „nežinia“.
42. **Dievas užmerks akis (kam)** „apie mirtį“: Gal Dievas akis užmerks man, nereiks važiuot [į senelių namus] Alks.
43. **Dievas užmiršo** „apie seną žmogų“: Užmiršo ją Dievas: visiškai paseno, nebegirdi, nebemato, o vis dar tebegyvena Lnkv.
44. **Dievas žino** „nežinia“: Dievas žino, kas išaugs iš to mūsų vaiko, – susirūpinusi sakydavo motina Myk-Put.
45. **Dieve apsergėk** „sakoma ką griežtai neigiant“: Apsergėk Dieve, aš to nedariau! Ds.
46. **Dieve duok** „sakoma linkint“: Geras tu vaikas, Kaziuk. Duok Dieve tau laimės, santarvės poroje gyvenant Vaižg.
47. **Dieve duok dangų** „sakoma apie mirusį ar mirštantį“: Jau ir Vėžio senis Dieve duok dangų Trgn.
48. **Dieve duok kojas** Gs, Trgn „sakoma, kai reikia kam nuo ko pabėgti“.
49. **Dieve gink** „jokiu būdu, tikrai ne“: Ir – gink Dieve! – nieko neprasitark motinai Mart.
50. **Dieve lenk** 1) „jokiu būdu, tikrai ne“: Dieve lenk, aš jos nepjausiu! Ad. 2) „sakoma stebintis“: Dieve lenk, kaip anys kerpa žmogų Zr. 3) „sakoma būgštauja, norint ko išvengti“: Dieve lenk nuo tokių šalčių! Ds.
51. **Dieve mylėk** 1) „jokiu būdu, tikrai ne“: Dieve mylėk, mes nenorėjom, kad ana sau galą pasidarytų Varn. 2) „sakoma stebintis“: Mylėk Dieve, koks šaltis! Ds. 3) „sakoma būgštauja ko“: Kad pasisuktų, Dieve mylėk, žandarai, būtų visiems strioko Šk.
52. **Dieve neduok** „sakoma, kai ko nors nenorima“: Dieve neduok tokį vyrą gauti Gs.
53. **Dieve nematyk** „kalbant apie ką negera“: Čia žmonės tokie bjaurūs, kad Dieve nematyk! rš.
54. **Dieve padėk** 1) „sakoma sveikinant dirbantį“: Padėk Dieve, vyručiai. Graži orės pradžia, – prakalbino linktelėjęs galvą Myk-Put. 2) „sakoma reiškiant nepasitenkinimą“: O prie darbo, – tarė Gaidys: – žadam mėšlus baigti. – Na, padėk Dieve, ir darbai bus šiokie! Ar pablūdote? Žem.
55. **Dieve saugok** 1) „sakoma stebintis“: Dieve saugok, kokios buvo muštynės! Pn. 2) „sakoma ko vengiant, bijant“: Dėkui Dievui – duktė ištekJė! Dieve saugok – sūnus nori ženytis! An.
56. **Dieve sergėk** „sakoma baisintis“: Oras – tai Dieve sergėk – dangus su žeme maišos! Všk.
57. **Dieve susimilk** 1) „sakoma stebintis“: Ten dabar, Dieve susimilk, užgaišo Mykolas su ta varlike. Pavėluoti Sekminėse! Dovyd. 2) „sakoma ko vengiant, bijant“: Išsiskyrimas tas koks sunkus buvo, tai Dieve susimilk! Krm. 3) „sakoma baisintis“: Susimilk Dieve, koks dabar oras! Sln.

58. **Dievo anūkas** „kas privilegijuotas“: O kas tu, Dievo anūkas, kad tau nereiks važiuot? Skdt.
59. **Dievo apvaizdos pirštas** „neišvengiama padėtis“: Aš matau tame Dievo apvaizdos pirštą Vien.
60. **Dievo ašarėlė** rš 1) „zool. mažas vabalėlis, Dievo karvelė (*Trombidium holosericeum*)“; LBŽ (Rk) 2) „bot. kiškio ašarėlė (*Briza media*)“.
61. **Dievo ausies nepasiekti** „nebūti išklaustam“: Išgirdęs varpą supratau, kad mano malda nepasiekė Dievo ausies Trein.
62. **Dievo avelė** „žioplys“: Buvo ans toks Dievo avelė, savo žodį bijojo pasakyti Varn.
63. **Dievo avinas** 1) „kvailys“: Avinas Dievo – bėga plėšos per dienas Vžns. 2) „Kristus“: Šitai avinas Dievo, kursai neša griekus svieto MT82.
64. **Dievo avinėlis** „žioplys“: Jis nežino! Jis toks Dievo avinėlis, kad nieko nežino Balt.
65. **Dievo bijantis** „pamaldus“: Dabar suprato Dreizys, kas jį lydi. Bet jis Dievo bijas žmogus, ką gali jam tas šiaudų vyras daryti! Simon.
66. **Dievo bitys, Dievo ir medus** Nt „ne mūsų reikalas“.
67. **Dievo bobutė džiaugsis** „sakoma gerai, stipriai ką padarius“: Na, brolau, kad suvirysim geležį, net Dievo bobutė džiaugsis Dkš.
68. **Dievo čebatai** „basos kojos“: Kiek nori plėšk, Dievo čebatus nenuplėši Ds.
69. **Dievo daržo nenuganyti** „nenusikalsti“: Dar Dievo daržo nenuganei B.
70. **Dievo dovana** 1) „koks nors uždirbtas daiktas“: Ans Dievo dovaną nemėčioja be reikalo KlvrŽ. 2) „gabumai“: Tai gerklė! Tai tikrai Dievo dovana! Simon.
71. **Dievo drigantas** LTR „elgeta“,
72. **Dievo duota** „sakoma džiaugiantis kuo“: Tai da Dievo duota, kad visi prieš ledus susivežė rugius Trgn.
73. **Dievo duotas** „tik iš bėdos tinkamas, prastas“: Turės jau po penkias šilkines... o mes vos po tris, ir tos pačios... et, tikrai Dievo duotieji skurliai... Žem.
74. **Dievo gaidys** „menkysta“: Eik tu, dievo gaidy! Šts.
75. **Dievo galybė** „daugybė“: Ne pirmi metai man su studentais. Dievo galybė jų čia persivertė Vencl.
76. **Dievo grūdas** „bot. skalsė (*Claviceps purpurea*)“: Mes, būdavo, sukramtom Dievo grūdą, kaip randam Ml.
77. **Dievo gulėta** „ištiko palaima (apie išakijusį pyragą)“: Bandelė – kaip pūkas, vienos duobutės, kur Dievo gulėta Vb.

78. **Dievo ir žmonių užmirštas** „apie tolimą užkampį“: Skirstymo komisija, aišku, mielai patenkino prašymą, nes ir su žvake sunku rasti tokių keistuolių, kurie savo noru veržiasi į šitokį Dievo ir žmonių užmirštą užkampį rš.
79. **Dievo jautelis** NdŽ, Mrj „zool. toks mažas šviesiai raudonos spalvos vabaliukas (*Gyrinus natator*)“.
80. **Dievo karvytė** „zool. boružė (*Trombidium holosericeum*)“: Dievo karvytė, sako, naudingas vabaliukas Slm.
81. **Dievo karvutė** „zool. boružė (*Trombidium holosericeum*)“: Sugavęs Dievo karvutę padeda ant delno ir sako: jei bus lietaus, tai tupėk, jei nebus lietaus, tai nuskrisk Grv.
82. **Dievo keliai** „likimas, lemtis“: Nebuvo betgi laiko mąstyti apie nesuprantamus Dievo kelius, nes po dienos kitos ir Lukošiaus jau nebeliko tarp gyvųjų Simon.
83. **Dievo kibirkštis** „talentas“: Šios piliečio pareigos vardan užmušė savyje Dievo kibirkštį LzP.
84. **Dievo klėtis** „juok. kalėjimas“: Pasodino nabagą Dievo klėtin Kp.
85. **Dievo krėslelis** „apie pamaldų žmogų“: Koks ten žmogus – Dievo krėslelis Žmt.
86. **Dievo kunkulas** „varpas“: Jau zvanija Dievo kunkulais Ss.
87. **Dievo laimė** „laimingas atsitiktinumas“: Tai dar, sakyk, Dievo laimė, kad gyvi išlikom Mžš.
88. **Dievo malonė** „laimingas atsitiktinumas“: Dievo malonė, kad tas vaikas gyvas išliko Varn.
89. **Dievo Marytė** „zool. boružė (*Trombidium holosericeum*)“: Dievo Marytė bėga man per ranką Srv.
90. **Dievo medis** „bot. diamedis (*Artemisia abrotanum*)“: Atlėkė povelis į rūtų darželį ir nutūpė į Dievo medelį Dauk.
91. **Dievo meilė** „laimė“: Tai dar Dievo meilė, kad tėvas namie buvo, tai atgynė Alk.
92. **Dievo mulkis** „visiškas žioplys“: Nė toks Dievo mulkis gerai padarys, nė tu su juom užsiimk Ll.
93. **Dievo nepena ST267** „nepasotinamas žmogus, rijikas“
94. **Dievo nešiotė** „pamaldus žmogus“: Ką tu su juo pradėsi – jis toks Dievo nešiotė Alk.
95. **Dievo nevaryk į medį** „sakoma be pagrindo besiskundžiančiam“: Nevarykit Dievo medžian – paskui neperprašysi Jabl.
96. **Dievo nevyk į karklyną** „sakoma be pagrindo besiskundžiančiam“: Nevyk Dievo karklynan – valgyk, ką turi Grv.
97. **Dievo nevyk į medį** „sakoma be pagrindo besiskundžiančiam“: Jau tu be reikalo skundiesi – nevyk Dievo į medį Jnš.
98. **Dievo ožka** „kas niekam tikęs“: Tu tikras Dievo ožka Trgn.
99. **Dievo patalas** „šarvonė“: Tėvas guli ant Dievo patalo, o anys sėdi ir kriketuoja (*kikena*) Arm.

100. **Dievo pyragas** Vb 1) „kalėdaitis“; NdŽ 2) „komunija“.
101. **Dievo pirštas** „piktas likimas, lemtis, bausmė“: Tai buvo Dievo pirštas, kad išmirė Šalteikių giminė, kuri iš amžių čia gyveno Simon.
102. **Dievo prašyti** Bn 1) „melsti“; 2) „dėkoti“: Mes jau sudėję rankas Dievo prašėm, kad nejudino nors vaiko Azr.
103. **Dievo ranka** „likimas, lemtis“: Jis nueina pas [nugriuvusį] tėvą, atkelia jį: – Tėveli, tai Dievo ranka! Simon.
104. **Dievo rankos pirštas** „lemtis“: Kad sūnus sušlapo, sušalo, kol namus pasiekė, kad sušalęs paskui susirgo – tai juk prastas dalykas, o joks Dievo rankos pirštas Krėv.
105. **Dievo rasa** 1) „liesas žmogus“: Itas mūs Jonas tikras Dievo rasa – kūdas, tik vieni kaulai Pls. 2) „menkas valgis“: Ko čia valgysi tą pieną – Dievo rasą: pavalgęs pieno, nedirbsi LKKIII139 (Grv).
106. **Dievo rasoda** „juok. ūsai“: Čia – žinok – dievo rasoda! Ot kas, mergų zabova, tik ne tokių, kaip tu, aitvarų LzP.
107. **Dievo regėtas** „labai geras (giriant ar giriantis)“: Dievo regėti esat žmonės Šts.
108. **Dievo rykštė** 1) „vaivorykštė“: Va, Dievo rykštė, – vaikai, geri būkit Pn. 2) „tikinčiųjų nuomone, Dievo siūsta nelaimė už nuodėmės“: Karta pajus Dievo rykštę! Teisingą Dievo rykštę Gruš.
109. **Dievo skambalėlis** Pln „bot. katilėlis, kankalija (*Campanula*)“.
110. **Dievo stalas** 1) „komunija“: Juk einama prie Dievo stalo, prie šventosios vakarės – kaip Mažojų Lietuvoj sakoma Simon. 2) „altorius“: Prie Dievo stalo yra, matai, laiptelis lengviau atsiklaup Všn.
111. **Dievo stovėta** „ištiko palaima (apie derlių)“: Kur šiomet grikliai sėta, te ir Dievo stovėta Trgn.
112. **Dievo tarnas** 1) „kunigas, dvasininkas“: Čia tarsi pradėjo pildytis saldi mano tėvų svajonė ir viltis – padaryti mane Dievo tarnu visą gyvenimą Myk-Put. 2) „bažnyčios tarnautojas“: O kartais ir išmušinėdami tikruosius krikščionis, kunigus, minykus ir kitus tarnus Dievo DP234.
113. **Dievo teliuką suvalgyti** „labai nusidėti“: Negi aš Dievo teliuką suvalgiau, kad dabar eičiau [sirgdama]! Jon.
114. **Dievo tiltas** „užšalęs ledas“: Jau Dievo tiltas per Šventąją – nebereiks aplink važiuot Dbk.
115. **Dievo ugnelė** „žaibas“: Dievo ugnele pakorotas N.
116. **Dievo užmačia** „nelaimė“: Brolis Liudas tom dienom sliūkinėjo galvą pametęs, ir motina dūsavo: ar ne Dievo užmačia merga, kad tik vaikas ko nors neprasimanytų Bub.

117. **Dievo užmirštas** „atkampus, tolimas“: Niekas manęs šiandien neriša su tuo Dievo užmirštu kampeliu Bub.
118. **Dievo valiai palikti** „neprižiūrėti“: Visus kitus, ypač senius, palikdavo Dievo valiai kartu su sergančiais ir mirstančiais Vien.
119. **Dievo veršis** Kzt „zool. naktinis vabalas, žygis (*Carabidae*)“.
120. **Dievo viešnia** „ligota moteris“: Ką tau ana, Dievo viešnia, padirbs Ds.
121. **Dievo ženklintas** „invalidas (kurčias, aklas, šveplas, raišas)“: Dievo ženklinta boba negali būti nešiotė, ba vaiko nesaugos Vlkv.
122. **Dievo žiburėlis** „žvaigždė“: Tenai, aukštai, vaikelį, Dievo žiburėlis žiba Mrj.
123. **Dievo žodžiu laikytis** „apie silpną, menką, palaikį“: Žodžiu Dievo belaikos ta drobulė Šts.
124. **Dievo žolynas** LBŽ „bot. vaistinė šunlielė (*Cynoglossum officinale*)“.
125. **Dievop nueiti** „mirti“: Petras jau Dievop nuėjo Lz.
126. **Dievui į langus** „netaikliai“: Šaudyk į taikinį, o ne Dievui į langus Mrj.
127. **Dievui lišti į akis** „daug melstis, labai pamaldžiam būti“: Nereik per daug Dievui į akis lišti Gs.
128. **Dievui nekėlus** „labai anksti, pro tamsą“: Kelia Dievui nekėlus Alk.
129. **Dievui nežinant** „labai anksti, pro tamsą“: Išvažiuok Dievui nežinant Vlkv.
130. **Dievui skūstis negalėti** „gerai gyventi, būti visko pertekusiam“: Ir ponია Mangirdienė negali Dievui skūstis Pt.
131. **(Dirbti) kaip už Dievo lašinius** „kruopščiai, stropiai“: Dirba, stengias kaip už Dievo lašinius Glv.
132. **Duok Dieve** „sakoma reiškiant pageidavimą“: Duok Dieve viską žinoti, bet ne viską dirbti VP13.
133. **Dūšią atiduoti Dievui** „mirti“: Dziakonėlis tą naktį atidavė Dievui dūšią Paukš.
134. **Dūšia Dievui** „mirė“: Kol nuvežė ligoninėn, ir Dievui dūšia Svn.
135. **Eiti iš (kieno) burnos į Dievo ausį** „išsipildyti“: Kad iš tavo burnos nueitų Dievo ausin Trgn.
136. **Eiti iš (kieno) lūpų į Dievo ausį** „išsipildyti“: Duok Dieve, kad iš tavo lūpų nueitų tiesiai į Dievo ausį!.. – pagalvojau Pt.
137. **Eiti su Dievu pasišnekėti** „mirti“: Nieko nebus – eisiu su Dievu pasišnekėti Rdn.
138. **(Gyvena) kaip Dievo jautelis** „apie mergininką“: Kaip Dievo jautelis gyvena – eina per mergas Aln.
139. **(Gyventi) kaip Dievo ausyje** „labai gerai“: Gyvena kaip Dievo ausy, ir šiltai, ir sočiai Krč.

140. **(Gyventi) kaip Dievo užanty** „labai gerai (gyventi, miegoti)“: Ką tę bekalbėt, gyvena dabar, kaip Dievo užanty – visko pilna Ps.
141. **(Gyventi) kaip Dievo užpečkyje** „labai gerai“: Butkiuose gyventi buvo taip gera, kaip, anot to, paties Dievo užpečkyje Vaižg.
142. **(Gyventi) kaip pas Dievą už pečiaus** „gerai, be rūpesčių“: Gyvena pas mamą kaip pas Dievą už pečiaus Gs.
143. **(Gyventi) kaip pas Dievą užpečkyje** „gerai, be rūpesčių“: Dabar gyvenu kaip pas Dievą užpečky Žem.
144. **(Gyventi) kaip prie pono Dievo užkrosnyje** „labai gerai, jaukiai“: Nuo to vakaro, teisybė, Zosė gyveno kaip prie pono Dievo užkrosnyje... be kokio darbelio, be rūpestėlio Žem.
145. **(Gyventi) kaip už Dievo durų** „gerai“: Gyvena kaip už Dievo durų Vj.
146. **Į Dievo ausį eiti** „išsipildyti“: Ne visi žodžiai Dievo ausin eina Alz.
147. **Į Dievo paskvernę užkištas** „tolimas, nuošalus“: Ne visi žodžiai Dievo ausin eina Alz.
148. **(Imti) kaip iš Dievo aruodo** „nerūpestingai“: Ėmei kaip iš Dievo aruodo KrvP (Rod).
149. **Išmanyti Dievo malonę** „patirti vargo“: Padirbs miške, išmanys Dievo malonę Rdn.
150. **(Jauku ir šilta) kaip Dievo burnoje** „apie jaukumą kur“: Per ilgą dieną prikaitinta dirvos žemė skleidžia šilimą, ir dvivėžyje kelyje netrukus vėl jauku ir šilta kaip Dievo burnoje Andr.
151. **(Jaustis) kaip pas Dievą užkrosnyje** „gerai, be rūpesčių“: Čia mes jaučiamės kaip pas Dievą užkrosny Vencl.
152. **Kontrakto nepadaryti su Dievu** „nežinoti“: Dėl pagados kontrakto su Dievu nepadarysi Sb.
153. **(Laukiau) kaip Dievą myliu** „tikrai“: Aš ir laukiau. Kaip Dievą myliu, laukiau! Vien.
154. **Ne Dievas žino kas** „menkai“: Ir toj krautuvėlėj ne Dievas žino kas Antz.
155. **Ne Dievas žino koks** „apyprastis“: Aš dar ne Dievas žino koks senis esu Krėv.
156. **Ne Dieve mylėk** „sakoma būgštauja, kad kas bloga neatsitiktų“: Ne Dieve mylėk, jis tę nueitų, būt po jam! Alk.
157. **Neduok Dieve** „sakoma ką neigiamai vertinant“: Neduok Dieve ir važiuoti šitokiu keliu: arkliai be kojų, pats be dantų gali palikti Žem.
158. **Nei Dievo rykštė, nei velnio pagaikštis** Rgv „niekam tikęs“.
159. **Nei Dievui pypkė, nei velniui kačerga** Dkš „niekam netinkamas“.
160. **Nei Dievui šakės, nei velniui kačerga** LTR (Aln) „niekam tikęs“.
161. **Nei Dievui žvakė, nei velniui ant šakių** „niekam tikęs“: Sena merga, tai nei Dievui žvakė, nei velniui ant šakių, tik ir žiūri, kaip bernui ant galvos užsikart Ds.
162. **Nei Dievui žvakė, nei velniui kačerga** Rm „niekam tikęs“.

163. **Nei Dievui žvakės, nei biesui šakės** LTR „niekam tikęs“.
164. **Nei Dievui žvakės, nei velniui šakės** „niekam tikęs“: Iš davatkos nei Dievui žvakės, nei velniui šakės Ds.
165. **Nei Dievui, nei svietui** „netinkamai, kvailai“: Jei jis jau ką padarys, tai nei Dievui nei svietui Mrk.
166. **Nei Dievui, nei žmogui** „netinkamai, prastai“: Kad suraukei suknelę nei Dievui nei žmogui Šmn.
167. **(Pabėgsiu) kaip Dievą matai** „būtinai, tikrai“: Versi, Amerikon pabėgsiu, – graso sūnus. – Kaip Dievą matai, pabėgsiu! Krév.
168. **Pas (par) Dievą teliuką suvalgyti** „įgyti išskirtinumą, sėkmę“: Gal par Dievą teliuką suvalgei, kad tu visa ką gauni? Švnč.
169. **Pas Dievą nueiti** „mirti“: Petras jau Dievop nuėjo Lz.
170. **Pas poną Dievą eiti ant ganiavos** „mirti“: Iš akių matyti, kad nebeilgai – teks eiti pas poną Dievą ant ganiavos Paukš.
171. **(Pavalgyti) kaip Dievas davė** „visai prastai“: Pavalgyti vėl, kaip Dievas davė: pasiskerdus vieną meitėliuką reikia visiems metams mėsos užtekti Žem.
172. **Pirštų nesudėti su Dievu** „nežinoti“: Nė vienas nesudėjom su Dievu pirštų, da nežinau, kaip bus Slv.
173. **Pirštų nesukišti su Dievu** „nežinoti“: Ir tu dar su Dievu pirštų nesukišai Dauk.
174. **Po Dievo akimis** „mirė“: Bet artyn priėjus pamatė, kad Jokūbas Šimonis jau po Dievo akimis Simon.
175. **Po Dievo akimis atsistoti** „mirti“: Grėtė greit atsistos po Dievo akimis, tai tegul jis ją ir teisia Simon.
176. **Po Dievo akių** „mirė“: Jau jis po Dievo akių Dov.
177. **Po Dievo dangčiu** „lauke, po atviru dangumi“: Jo namai po Dievo dangčiu Ds.
178. **Po Dievo sparnu** „saugiai“: Kai mane atrasi, būsim abu po Dievo sparnu Sv.
179. **Pondievo gaidys** „mažas, piktas žmogus“: Eik eik tu, Pondievo gaidy, šokinėk čia! Trk.
180. **Pondievo karvelė** Vks „zool. Dievo ašarėlė (*Trombidium holosericum*)“.
181. **Pondievo višta** End „apie neišmanančią, žioplą, nevykėlę moterį“.
182. **Ponedievas neatsikėlęs** „labai anksti“: Atsikėliau, dar buvo Ponedievas neatsikėlęs Nmk.
183. **Prie Dievo malonės eiti** MŽ „eiti komunijos“.
184. **Prie Dievo stalo eiti** „priimti komunią“: Stalop Dievo eiti Bret.
185. **Prie pono Dievo išvažiuoti** „mirti“: Jaunas dar, ale išvažiavo prie pono Dievo Jdr.

186. **(Rakandai) kaip Dievas davė** „visai menki, prasti“: Kambariai, berods, erti ir šviesūs, bet rakandai – kaip Dievas davė Žem.
187. **(Ramu) kaip Dievo ausy**: „jauku“: Ramu kaip Dievo ausy Btg.
188. **Sąskaitas suvesti su Dievu** „mirti“: Kai atėjo valanda suvesti sąskaitas su Dievu, nė jokie gydytojai nebepadės Jnš.
189. **Sielą atiduoti Dievui** „mirti“: Po pusiaugavio savaitei sukankant atidavė Dievui sielą Žem.
190. **Su dievais šnekėtis** „būti labai girtam“: Ir mano vyras su dievais jau šnekas An.
191. **Su Dievu** „sakoma atsisveikinant“: Tuojaus Tobijošius pasakė su Dievu tėvams Stan.
192. **Su Dievu pirštais nesudurti** „nežinoti, kas bus ateityje“: Dar su Dievu pirštais nesudūrei MŽ.
193. **Svetimų dievų ieškoti** „niekinti tai, kas sava“: Tegul tad pavažiuoja į šiuos kraštus, tai pamatys, kaip atrodo tikras skurdas. Gal tada nebeieškos svetimų dievų Vaižg.
194. **(Vaikas) kaip iš Dievo delno** „apie gražų“: Ir gimė [vaikas]. Kaip iš Dievo delno: jau gražus, tamstyle! Dovyd.
195. **Vienas Dievas žino** „nežinia“: Kur jie visi dingę, vienas Dievas žino Vencł.
196. **(Virsti) kaip iš Dievo saujos** „vešliai (auga)“: Kalnelis prie molio, virstų tie runkeliai kaip iš Dievo saujos! Balt.
197. **Vištas ganyti pas (par) Dievą** „miręs“: Vištas par Dievą gano Ds.
198. **Žąsis ginti ant Dievo Ds** „mirti“.
199. **Žąsis varyti į Dievą Ds** „mirti“.
200. **Žinoti, kuo Dievas vardu** „patirti, pasimokyti“: Kai pabūsi metus kalėjime, tai žinosi, kuo Dievas vardu Alk.